

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

Выбары*2024. Аналітычная справаздача па выніках назірання за вылучэннем і рэгістрацыяй кандыдатаў

Экспертная місія па назіранні за выбарамі*2024¹ арганізаваная Беларускаім Хельсінкскім Камітэтам і ПЦ "Вясна" ў межах кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары". Місія збірае і аналізуе інфармацыю аб выбарчай кампаніі па адкрытых крыніцах і наведаных ад выбарчыкаў з Беларусі.

ВЫСНОВЫ

- вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў прайшлі практычна пры поўнай адсутнасці палітычнай кампаніі як такой: не было інфармацыйнай кампаніі ад палітычных партый, у публічнай прасторы выбарчыкаў не заклікалі падпісацца за кандыдатаў;
- масавая ліквідацыя арганізацый грамадзянскай супольнасці, незалежных СМІ і захаванне ў прававым полі пасля перарэгістрацыі толькі 4 праўладных партый, г. зн. поўная зачыстка публічнай прасторы, не ўспрымаецца ўладамі як дастатковая гарантыя ад выказвання розных палітычных меркаванняў: у цяперашняй выбарчай кампаніі скарацілася колькасць месцаў для збору подпісаў, каб нават у зачышчаным палітычным клімаце не было магчымасці збіраць подпісы ў людных і зручных месцах; пры гэтым некаторыя асабліва прывілеяваныя кандыдаты, нягледзячы на забароны, іх беспакарана парушалі;
- вылучэнне кандыдатаў з дапамогай збору подпісаў у адрозненне ад іншых спосабаў, не прадугледжвае фармальнай прывязкі да дзяржаўных ці палітычных структураў, але нават яно ўспрымаецца як небяспечнае, бо любая альтэрнатыўная пазіцыя практычна напэўна прывядзе да палітычных пераследаў, якія ўлады працягваюць актыўна ўжываць у дачыненні да нязгодных. У выніку створанай уладамі атмасферы страху, незалежныя кандыдаты не балатаваліся нават з дапамогай збору подпісаў; вядома пра адну

¹ Для целей документации кампании "Правозащитники за свободные выборы" термин "выборы*" в отношении избирательной кампании-2024 используется со звездочкой, чтобы подчеркнуть условный характер этого термина, так как любая свободная и справедливая избирательная кампания предусматривает, прежде всего, условия, когда в полной мере реализуются права и свободы, включая свободу слова, свободу мирных собраний и ассоциаций, право участвовать в управлении своим государством, свободу от дискриминации, что в настоящее время в Беларуси практически отсутствует.

няўдалую спробу зарэгістравацца, распачатую лідарам ліквідаванай партыі "Зялёныя"; актыўнасць па вылучэнні шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў у параўнанні з мінулымі выбарамі ў Палату прадстаўнікоў знізілася амаль у тры разы; а ў мясцовыя Саветы дэпутатаў — у паўтары разы;

- амаль усе ініцыятыўныя групы былі зарэгістраваныя: на ўзроўні выбараў* у Палату прадстаўнікоў толькі па 2 заявах прынята рашэнне аб адмове ў рэгістрацыі (адна з іх — адзінаму, мяркуючы па даступнай інфармацыі, незалежнаму кандыдату, лідару ліквідаванай партыі "Зялёныя"); на ўзроўні выбараў* у мясцовыя Саветы 8 заяў было адклікана, 19-ці адмоўлена ў рэгістрацыі, у дачыненні да 1 заявы прынята рашэнне аб адмене рэгістрацыі;

- пікеты па зборы подпісаў праходзілі не вельмі актыўна, хутчэй для справаздачнасці, а ў некаторых гарадах наогул не былі прыкметныя; шэраг сведчаньняў і абставінаў збору подпісаў кажа аб высокай ступені адміністрацыйнага кантролю, актыўным выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу, якое хутчэй накіравана не на масавае прыцягненне выбаршчыкаў, а на імітаванне палітычнай актыўнасці і на спрашчэнне працы ініцыятыўных груп;

- у адсутнасць незалежных назіральнікаў у выбарчых камісіях, ацаніць працэс збору подпісаў цяжка; інфармацыйнае яго асвятленне адбывалася на мінімальным узроўні; у цэлым, праверка большасцю выбарчых камісіяў подпісаў выбаршчыкаў і дадзеных пра кандыдатаў, якія ўтрымліваюцца ў анкетах і дэкларацыях аб даходах і маёмасці, праходзіла непразрыста і негалосна;

- вылучана 18 999 прэтэндэнтаў у кандыдаты ў дэпутаты мясцовых саветаў, што значна менш у параўнанні з мінулай кампаніяй, пры гэтым у параўнанні з выбарамі 2018 г. зменшылася на 15,7% колькасць кандыдатаў, вылучаных грамадзянамі шляхам збору подпісаў, і павялічылася на 19,48% колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі;

- значна знізілася актыўнасць па вылучэнні кандыдатаў у цэлым; у адрозненне ад 2019 г., калі з улікам апазіцыйных партый, было вылучана 424 кандыдаты, у гэтай кампаніі прыкметная адсутнасць незалежных кандыдатаў, бо ўсе апазіцыйныя партыі ліквідаваныя, а колькасць зарэгістраваных незалежных кандыдатаў ад партый або грамадскіх арганізацый, адпаведна, роўная нулю;

- зарэгістравана 265 кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў пры самым нізкім працэнце адмоваў (8,4%), што паказвае на перадвызначанасць працэсаў вылучэння. Фактычна, прасочваецца логіка: "Як мінімум два чалавекі ў бюлетэні на акругу" для таго каб забяспечыць фармальную канкурэнтнасць;

- зарэгістравана 18 802 кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў пры захаванні тэндэнцыі мінулых цыклаў з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г. зн. практычна безальтэрнатыўныя выбары*, што паказвае на адсутнасць палітычнай ініцыятывы, з'яўляецца следствам атмасферы страху, і сведчыць пра вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгодненыя спісы кандыдатаў, што вылучаюцца);

- аналіз спісаў зарэгістраваных кандыдатаў дазваляе канстатаваць яго цалкам "наменклатурны" характар: большасць кандыдатаў займаюць кіруючыя пасады, амаль адсутнічаюць кандыдаты працоўных прафесіяў. У адрозненне ад мінулых выбарчых цыклаў усіх кандыдатаў можна назваць праўладнымі, палітычная барацьба паміж імі адсутнічае;

- доля зарэгістраваных жанчын — кандыдатак у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, узнялася да 34,7%, што больш чым у 2019 г. (27 %); доля жанчын — кандыдатак у дэпутаты мясцовых Саветаў узнялася да 53,75%, што таксама больш, чым у 2018 г. (49,13%)

- адзначаецца рэзкі рост партыйнага прадстаўніцтва за кошт створанай у 2023 г. Беларускай партыі "Белая Русь": яе чальцамі з'яўляюцца 42,3% кандыдатаў у Палату прадстаўнікоў і 27,6% кандыдатаў у мясцовыя Саветы, пры гэтым імітацыйны характар такой партыйнасці відавочны з наяўнасці значнай колькасці акругаў, дзе супрацьстаяць адзін аднаму чальцы гэтай партыі;

- доля дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў, што пераабіраюцца, знізілася да 38,99% (у 2018 г. — 46,73%); у Палату прадстаўнікоў зарэгістравана 20 дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш мінулага цыклу (2019 г. — 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў). Такім чынам, можна канстатаваць ужо цяпер значнае абнаўленне дэпутацкага корпуса.

I. ПРАВАВАЯ БАЗА

Вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты пачынаецца за 70 дзён і заканчваецца за 40 дзён да выбараў і праводзіцца з 17 снежня 2023 г. па 15 студзеня 2024 г. уключна².

Апошнія змены ў выбарчае заканадаўства звязалі кола асоб, якія могуць вылучацца ў дэпутаты: гэтага права пазбаўлены грамадзяне, якія маюць грамадзянства іншай дзяржавы і (або) дакументы замежных дзяржаў, якія

---

² Каляндарны план, <https://rec.gov.by/uploads/files/Calendar/calend-edg.pdf>

прадстаўляюць правы на льготы і перавагі ў сувязі з палітычнымі, рэлігійнымі поглядамі або нацыянальнай прыналежнасцю (акрамя грамадзян Расійскай Федэрацыі, якія пастаянна пражываюць у Беларусі — яны маюць права ўдзельнічаць у выбарах дэпутатаў мясцовых Саветаў).³ Акрамя таго:

- у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў не могуць вылучацца грамадзяне, у дачыненні да якіх маецца абвінаваўчы прысуд суда, які набыў моц,
- у дэпутаты мясцовых Саветаў — грамадзяне, якія маюць незанятую або непагашаную судзімасць.

Правам вылучэння кандыдатаў па-ранейшаму валодаюць працоўныя калектывы, палітычныя партыі і выбаршчыкі.⁴ Ліквідацыя ўсіх палітычных партый з павесткай, альтэрнатыўнай праўладнай, рэпрэсіі ў дачыненні да грамадзянскай супольнасці і падкантрольнасць працоўных калектываў, фактычна не пакідаюць незалежным кандыдатам магчымасці вылучэння ад гэтых суб'ектаў,⁵ адзіным варыянтам рэалізацыі актыўнага выбарчага права для іх застаецца вылучэнне ад выбаршчыкаў шляхам збору подпісаў.

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп

Для вылучэння кандыдата ад выбаршчыкаў фармуецца ініцыятыўная група ў колькасці не менш за 10 чалавек (для вылучэння ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) або ў колькасці ад 3 да 10 чалавек (для вылучэння ў мясцовыя Саветы дэпутатаў). Асоба, якая мае намер вылучыцца ў дэпутаты, павінна падаць у адпаведную выбарчую камісію пашпарт, пісьмовую заяву аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы і спіс яе сябраў. Выбарчая камісія разглядае заяву ў пяцідзённы тэрмін ад дня яго паступлення, рэгіструе ініцыятыўную групу і выдае яе сябрам пасведчанні і падпісныя лісты для збору подпісаў выбаршчыкаў. Дакументы для рэгістрацыі ініцыятыўнай групы неабходна падаць не пазней, чым за 65 дзён да выбараў: не пазней за 21 снежня 2023 года.

Ініцыятыўнай групе можа быць адмоўлена ў рэгістрацыі ў выпадку парушэння патрабаванняў Выбарчага кодэкса (далей — ВК). Зыходзячы з практыкі папярэдніх электаральных кампаній, малазначныя, фармальныя памылкі ў пададзеных дакументах становяцца падставай для адмовы ў рэгістрацыі незалежных кандыдатаў.

Рашэнне выбарчай камісіі можна абскардзіць у вышэйстаячую камісію, далей — у абласны, Мінскі гарадскі суд. Новаўвядзенні ў ВК надзяляюць адпаведную акруговую, тэрытарыяльную выбарчую камісію правам без

³ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0000370>

⁴ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0000370>

⁵ <https://spring96.org/ru/news/113963>

папярэдняга папярэджання адмяніць рашэнне аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы ў выпадку паўторнага парушэння яе членамі патрабаванняў ВК, калі раней было вынесена папярэджанне (арт. 65). Такое рашэнне можа быць абскарджана аналагічным чынам — у вышэйстаячую камісію і ў суд.

Апошнія змены ў ВК закранулі парог неабходнай для рэгістрацыі кандыдатаў колькасці подпісаў. Зараз для вылучэння кандыдата ў мясцовыя Саветы дэпутатаў асобе неабходна сабраць подпісы **не менш за адзін працэнт выбаршчыкаў**, якія пражываюць на тэрыторыі пэўнай выбарчай акругі (але не менш за 10).

Рэгістрацыя кандыдата ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў па-ранейшаму патрабуе подпісу не менш за 1 000 выбаршчыкаў.

Збор подпісаў

У 2023-2024 годзе збор подпісаў павінен ажыццяўляцца з 17 снежня па 15 студзеня ўключна. Подпісы могуць ставіць грамадзяне Рэспублікі Беларусь, што пражываюць на тэрыторыі адпаведнай выбарчай акругі, якія валодаюць выбарчым правам. Падтрымліваць подпісам кандыдата ў мясцовыя Саветы дэпутатаў маюць права таксама грамадзяне Расійскай Федэрацыі, якія пастаянна пражываюць у Беларусі.

Подпісы збіраюць зарэгістраваныя ініцыятыўныя групы асоб, прапанаваных для вылучэння ў кандыдаты ў дэпутаты, у выдадзеныя ім у ТВК або АВК падпісныя лісты.⁶ Парадак збору подпісаў рэгулюецца адсылачнай нормай: артыкул 65 ВК, які рэгулюе парадак вылучэння ў дэпутаты, адсылае⁷ да асобных частак рэгулюючага парадак вылучэння кандыдатаў у прэзідэнты артыкула 61 ВК.

Забаронены ўдзел адміністрацыі арганізацыі ў зборы подпісаў, прымус і ўзнагароджанне выбаршчыкаў за ўнясенне подпісаў. Парушэнне гэтых патрабаванняў можа пацягнуць адмову ў рэгістрацыі кандыдата або адмену рашэння аб рэгістрацыі.

Выбарчы кодэкс не называе магчымыя спосабы збору подпісаў, асобна вылучаны толькі збор подпісаў у форме пікетавання.⁸

Выбарчае заканадаўства сфармуляванае такім чынам, што канкрэтныя месцы для збору подпісаў шляхам пікетавання не вылучаюцца, вызначаюцца толькі забароненыя для такога пікетавання месцы.⁹ Мясцовыя выканкамы павінны

⁶ Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, частка 5 артыкула 65.

⁷ Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, частка 14 артыкула 65.

⁸ Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, частка 14 артыкула 61.

⁹ Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, Частка 14 артыкула 65.

вызначыць забароненыя месцы не пазней за 10 снежня 2023 г.¹⁰ Пры гэтым заканадаўства не ўдакладняе крытэрыі для вызначэння падобных месцаў, якія забяспечвалі б адпаведнасць рашэнняў выканкамаў патрабаванням яснасці і прадказальнасці (пакуль дапушчальнымі лічацца шырокія фармулёўкі: "...і ў іншых месцах, якія прадстаўляюць пагрозу грамадскай бяспекцы, з масавым скапленнем грамадзян",¹¹ якія не дазваляюць кандыдатам ды іх ініцыятыўным групам дзейнічаць без асцярогі парушыць закон, які не паддаецца выразнаму тлумачэнню), а таксама стандартам права на мірныя сходы. Практыка папярэдніх кампаній дэманструе звужэнне рэальных магчымасцяў для правядзення пікетаў у папулярных сярод выбаршчыкаў лакацыях.

Рэгістрацыя кандыдатаў

Не пазней за 15 студзеня 2024 г. падпісныя лісты з іншымі дакументамі, пералічанымі ў арт. 66 ВК, падаюцца ў адпаведную камісію для праверкі дадзеных і рэгістрацыі кандыдата. Рэгістрацыя пачынаецца за 40 дзён і заканчваецца за 25 дзён да выбараў (у 2024 г. — з 16 студзеня па 30 студзеня ўключна).

Праверка подпісаў выбаршчыкаў на дакладнасць ажыццяўляецца ў адпаведнасці з патрабаваннямі арт. 67, ч.18, 19, 21 і 22 арт. 61 ВК. Камісіі абавязаныя праверыць на дакладнасць не менш за 20 адсоткаў подпісаў ад агульнай колькасці неабходных для рэгістрацыі. У ВК па-ранейшаму адсутнічае рэгуляванне магчымасці для назіральнікаў пераканацца ў аб'ектыўнасці камісіяў у час праверкі імі сапраўднасці подпісаў і вывучэння іншых дакументаў, пададзеных для рэгістрацыі кандыдатаў.

II. РЕГИСТРАЦИЯ ИНИЦИАТИВНЫХ ГРУП

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў

Па дадзеных ЦВК,¹² усяго было пададзена 171 заява аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп, з якіх толькі па двух адмоўлена ў рэгістрацыі.

---

¹⁰ Каляндарны план, <https://rec.gov.by/uploads/files/Calendar/calend-edg.pdf>.

¹¹ Рашэнне Магілёўскага абласнога выканаўчага камітэта ад 08.12.2023 № 27-6 "Аб вызначэнні месцаў, забароненых для правядзення пікетавання з мэтай збору подпісаў".
<http://mogilev.gov.by/downloads/vybory/2024/20231208-27-6.pdf>

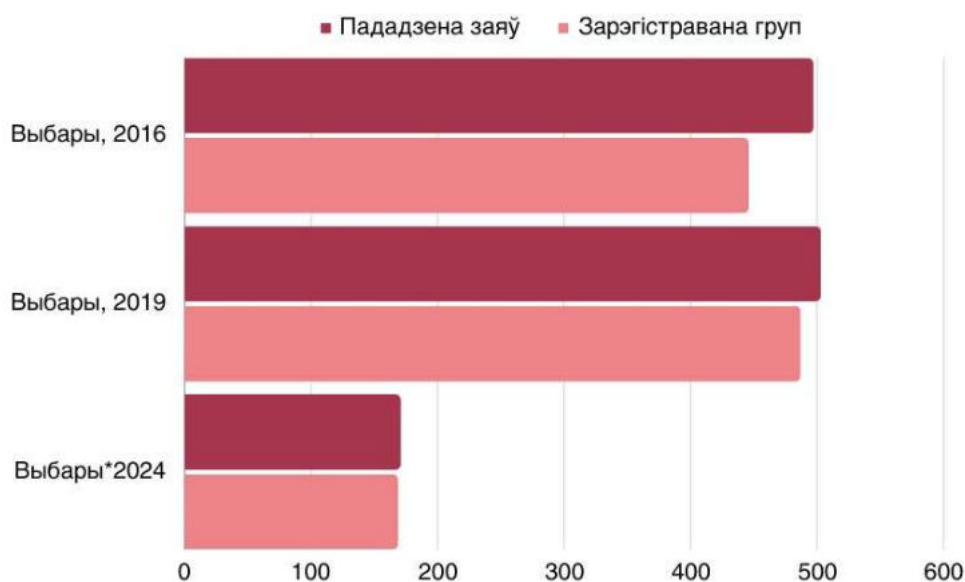
¹² Звесткі аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп грамадзян па зборы подпісаў выбаршчыкаў у падтрымку асоб, прапанаваных для вылучэння кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў:
<https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat19.pdf>

Вядома, што адну з адмоваў атрымаў незалежны кандыдат Дзмітрый Кучук, які з'яўляўся кіраўніком ліквідаванай партыі "Зялёныя". Падставай для адмовы фармальна паслужыла памылка друку ў пададзеных дакументах.¹³

80 з зарэгістраваных кандыдатаў шляхам збору подпісаў — беспартыйныя, 89 — сябры палітычных партый. Большасць "партыйных" кандыдатаў з'яўляюцца сябрамі Беларускай партыі "Белая Русь" (60 зарэгістраваных — 35,5%).

Актыўнасць па вылучэнні шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў у параўнанні з мінулымі выбарамі ў Палату прадстаўнікоў знізілася амаль у тры разы, што адлюстроўвае практычна адсутнюю палітычную ініцыятыву і перадвызначанасць вынікаў выбараў.

РЭГІСТРАЦЫЯ ІНІЦЫЯТЫЎНЫХ ГРУП У ПАЛАТУ ПРАДСТАЎНІКОЎ

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў

Па дадзеных ЦВК,¹⁴ агулам было пададзена 11 254 заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп, з іх зарэгістравана 99,8%. 8 заяў было адклікана, 19-ці —

¹³ Публікацыя на асабістай старонцы Дзмітрыя Кучука ў Facebook: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02dGE11sbGBgfY1i1pwZH9irAp5MffAvJvgvA7TZA_hSGMicSzFh85em3coUZGoDzrql&id=100000743567727

¹⁴ Звесткі аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп грамадзян па зборы подпісаў выбаршчыкаў у падтрымку асоб, прапанаваных для вылучэння кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў: <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat20-21.pdf>

адмоўлена ў рэгістрацыі, у дачыненні да 1-й заявы прынята рашэнне аб адмене рэгістрацыі.

З 47 пададзеных заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп у Магілёўскі гарадскі Савет дэпутатаў, выбарчая камісія адмовіла аднаму кандыдату – Міхаілу Грамыку, які збіраўся вылучацца кандыдатам у дэпутаты Магілёўскага гарадскога Савета дэпутатаў па Грабянёўскай выбарчай акрузе № 39. Падставай для адмовы, зыходзячы з вядомай інфармацыі, з'яўляецца парушэнне патрабавання артыкула 65 Выбарчага кодэкса да мінімальнай колькасці сябраў ініцыятыўнай групы — 3 чалавекі. Выбарчая камісія сцвярджае, што падчас праверкі было выяўлена: сярод сябраў ініцыятыўнай групы Міхаіла Грамыкі (мінімальна магчымай колькасці ў 3 чалавекі) апынуўся сын кандыдата,¹⁵ які пра гэта не ведаў.

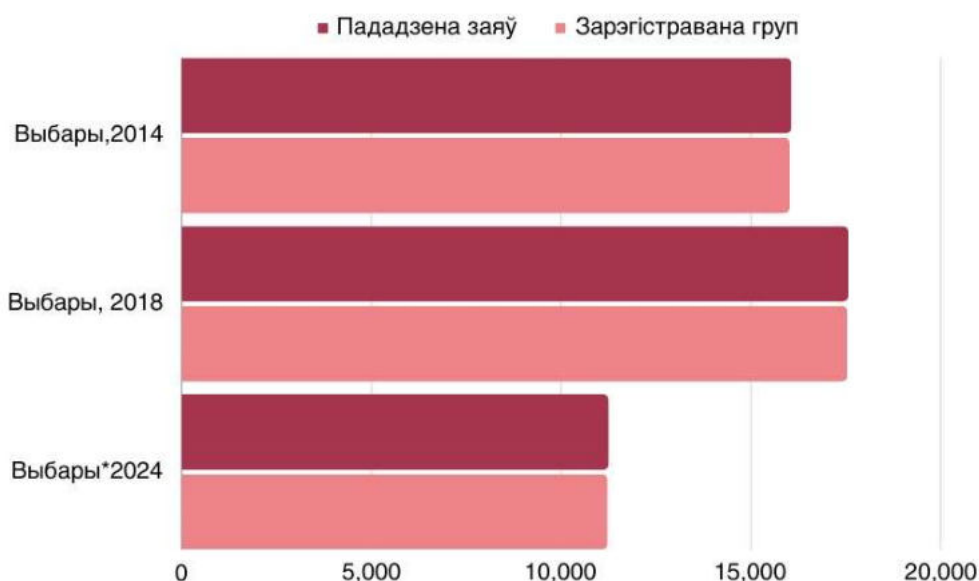
У параўнанні з выбарамі ў мясцовыя Саветы дэпутатаў 28 і 27 скліканняў, колькасць зарэгістраваных ініцыятыўных груп скарацілася ў паўтары разы. Як і прыкметнае памяншэнне вылучаных кандыдатаў, гэта звязана ў тым ліку і з практычна поўнай адсутнасцю незалежных кандыдатаў і ўзмацненнем адміністрацыйнага кантролю нават на ўзроўні папярэдніх спісаў патэнцыйных кандыдатаў.

---

¹⁵ Праваабарончы цэнтр "Вясна", "На выбары ў Магілёўскі гарсавет адмовілі ў рэгістрацыі толькі адной ініцыятыўнай групе": <https://spring96.org/be/news/113816>

РЭГІСТРАЦЫЯ ІНІЦЫЯТЫЎНЫХ ГРУП У МЯСЦОВЫЯ САВЕТА ДЭПУТАТАЎ

Як і кандыдаты ў дэпутаты, уключна з тымі, хто вылучаецца шляхам збору подпісаў, ініцыятыўныя групы складаюцца ў асноўным з людзей, якія працуюць або знаходзяцца ў залежных ад дзяржавы структурах: ідэалагічныя работнікі, супрацоўнікі мясцовых органаў улады, прадстаўнікі праўладных грамадскіх арганізацый і г. д.

Фармальна, такі спосаб вылучэння ў дэпутаты, як збор подпісаў з дапамогай ініцыятыўных груп, не абавязвае патэнцыйных кандыдатаў быць звязанымі з дзяржаўнымі структурамі або палітычнымі партыямі, грамадскімі арганізацыямі, працоўнымі калектывамі, усе з якіх існуюць на дадзены момант толькі ў выглядзе праўладных. Фактычна ж нават гэты спосаб з'яўляецца небяспечным для людзей, бо выяўленне любой альтэрнатыўнай павесткі практычна напэўна пацягне за сабой палітычны пераслед. Выбары* у Беларусі праходзяць ва ўмовах бесперапынных рэпрэсій; ва ўмовах фактычнай адсутнасці свабоды выказвання меркавання, мірных сходаў і асацыяцый; у атмасферы татальнага страху і ў зачышчаным палітычным полі.¹⁶ У выніку палітычная ініцыятыва і любая актыўнасць адсутнічае, акрамя імітацыі, створанай уладамі.

¹⁶ Сітуацыя перад выбарамі*2024. Першая справаздача кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары": <https://elections2024.spring96.org/be/news/113485>

III. ЗБОР ПОДПІСАЎ

Хоць у Выбарчым кодэксе наўпрост названае ў якасці спосабу збору подпісаў толькі пікетаванне,¹⁷ патэнцыйныя кандыдаты ў дэпутаты на практыцы выкарыстоўваюць і іншыя не забароненыя спосабы. Так, напрыклад, старшыня Мінскай гарадской выбарчай камісіі Аляксандр Шчаковіч паведаміў на брыфінгу, што ў час збору подпісаў па вылучэнні прэтэндэнтаў у дэпутаты найбольшы ахоп займае пакватэрны абыход.¹⁸

У цэлым, збор подпісаў за кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў і мясцовых Саветаў дэпутатаў у розных рэгіёнах краіны праходзіў даволі пасіўна і кулуарна. Збор подпісаў шляхам пікетавання практычна не быў прыкметны, што ўкладаецца ў агульную логіку не прыцягнення лішняй увагі да выбарчага працэсу. Асноўны фактар, які тлумачыць адсутнасць у большасці выпадкаў перашкод у зборы подпісаў — праўладная пазіцыя кандыдатаў у дэпутаты.

Неабходная колькасць подпісаў

У адпаведнасці з ВК, зыходзячы з актуальных дадзеных аб колькасці выбаршчыкаў, тэрытарыяльныя камісіі павінны былі прыняць рашэнне аб неабходнай колькасці подпісаў не пазней, чым за 70 дзён да выбараў (не пазней за 16 снежня 2023 г.). У цэлым, парог для рэгістрацыі знізіўся: колькасць подпісаў, неабходных для кандыдатаў у Саветы дэпутатаў першаснага ўзроўню цяпер пераважна складае 10 (пры ніжнім парозе ў 20 подпісаў у папярэдняй версіі ВК),¹⁹ крыху больш — у Саветы дэпутатаў базавага ўзроўню (гл. прыклад Жодзінскага гарадскога савета (12-14 подпісаў), Маладзечанскага раённага Савета (35-40 подпісаў) пры папярэднім парозе ў 75 подпісаў.²⁰ Парог для асобных Саветаў абласнога ўзроўню, наадварот, павялічыўся: для вылучэння ў Мінскі абласны Савет дэпутатаў, у залежнасці ад выбарчай акругі, неабходна сабраць ад 179 да 251 подпісы,²¹ што значна перавышае патрабаванні папярэдняй версіі ВК (не менш за 150

¹⁷ Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, частка 14 артыкула 61.

¹⁸ <https://spring96.org/be/news/113876>

¹⁹ Рашэнне Гожскай сельскай выбарчай камісіі ад 12.12.2023 № 1 "Аб колькасці подпісаў выбаршчыкаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Гожскага сельскага Савета дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання". <https://grodnorik.gov.by/uploads/files/materialy/vybory2024/resh-podp/goja.PDF>

²⁰ Рашэнне Жодзінскай гарадской выбарчай камісіі ад 14.12.2023 № 1 "Аб колькасці подпісаў выбаршчыкаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Жодзінскага гарадскога Савета дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання". <https://zhodino.gov.by/app/uploads/2023/12/reshenie-komissii.pdf>

²¹ <https://www.minsk-region.gov.by/welcome/god-mira-i-sozidaniya/>

подпісаў), у Гродзенскі абласны савет — ад 103 да 146 подпісаў у залежнасці ад акругі).²²

Мінская абласная выбарчая камісія на сваім пасяджэнні 14 снежня 2023 г. вызначыла колькасць подпісаў выбаршчыкаў,²³ неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Мінскага абласнога Савета дэпутатаў 29 склікання, аднак ужо 19 снежня 2023 г. было прынята рашэнне²⁴ паменшыць неабходную колькасць на некалькі подпісаў на большасці выбарчых акругах Мінскай вобласці. Абгрунтаванне такіх змяненняў не было дадзена ні ў тэксце самога рашэння, ні ў публікацыі аб яго прыняцці на сайце Мінаблвыканкама.²⁵ Адсутнасць інфармацыі аб прычынах такіх змяненняў негатыўна адбіваецца на празрыстасці працэсу прыняцця такога рашэння.

Месцы правядзення пікетаў па зборы подпісаў

Згодна з зацверджаным ЦВК каляндарным планам месцы, забароненыя для пікетавання з мэтай збору подпісаў, павінны былі вызначыцца не пазней за 10 снежня 2023 г.²⁶ Ва ўсіх астатніх месцах ініцыятыўныя групы могуць праводзіць пікеты па зборы подпісаў.

Мінскі гарадскі выканкам прыняў адпаведнае рашэнне толькі 14 снежня,²⁷ г. зн. на 4 дні пазней вызначанага тэрміну. У параўнанні з прэзідэнцкімі выбарамі 2020 года,²⁸ пералік забароненых месцаў пашырыўся: з'явілася забарона на пікетаванне каля рэдакцый тэлевізійных і радыёвяшчальных СМІ і каля шэрагу іншых значных у жыцці горада месцаў (напрыклад, гандлёва-забаўляльныя цэнтры "Замак" і "Galleria Minsk", Нацыянальная акадэмія навук ды інш.). Новаўвядзеннем таксама стала ўказанне ў пераліку забароненых месцаў асобных вуліц горада. Па-ранейшаму забарона датычыцца ўсіх цэнтральных плошчаў Мінска.

---

²² Рашэнне Гродзенскай абласной выбарчай камісіі ад 12.12.2023 № 8 "Аб колькасці подпісаў выбаршчыкаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Гродзенскага абласнога Савета дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання".

<https://schuchin.grodno-region.by/uploads/files/Vybory2024/Oblastnaja-izbiratel'naja-komissija.pdf>

²³ Рашэнне Мінскай абласной выбарчай камісіі ад 14.12.2023 № 1 "Аб колькасці подпісаў выбаршчыкаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Мінскага абласнога Савета дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання". https://www.dzerzhinsk.gov.by/images/4_kv_2023/0102.pdf

²⁴ Рашэнне Мінскай абласной выбарчай камісіі ад 19.12.2023 № 4 "Аб змяненні рашэння Мінскай абласной выбарчай камісіі ад 14 снежня 2023 г. №1".

<https://lyuban.gov.by/uploads/files/20-12-2023-004.pdf>

²⁵ Мінскі абласны выканаўчы камітэт, "Выбары-2024", дата доступу: 24.12.2023. <https://minsk-region.gov.by/welcome/vybory-2024/>

²⁶ Каляндарны план, <https://rec.gov.by/uploads/files/Calendar/calend-edg.pdf>.

²⁷ Рашэнне Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта ад 14.12.2023 № 5105, Дадатак.

https://minsk.gov.by/ru/freepage/other/edinyj_den_golosovaniya/reshenie_5105_pril.pdf

²⁸ Рашэнне Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта ад 15.05.2023 № 1536. <https://minsknews.by/reshenie-mingorispolkoma-ot-15-maya-2020-goda-%E2%84%96-1536/>

Амаль ва ўсіх раёнах Мінскай вобласці забаронена пікетаваць на цэнтральных плошчах горада, на прыпынках грамадскага транспарту і аўтавакзалах, каля будынкаў мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў, судоў, пракуратуры.²⁹ Забарона пікетавання на цэнтральнай плошчы горада не закранула ў Мінскай вобласці толькі горад Крупкі.³⁰ У некаторых раёнах таксама нельга збіраць подпісы каля сталовых,³¹ у парках,³² а таксама ў жыллёвых кааператывах³³: забарона закранула прадмесці г. Мінска, дзе размешчаныя шырока вядомыя сваёй пратэснай актыўнасцю ў 2020 годзе жыллёвыя комплексы "Новая Баравая", "Зялёны бор" ды інш.

У адрозненне ад выбарчых кампаній папярэдніх гадоў, у Брэсце была цалкам выключаная для збору подпісаў вуліца Савецкая — пешаходны цэнтр горада,³⁴ які масава выкарыстоўваўся для гэтых мэтай раней. Больш забаронаў, у параўнанні з выбарчымі кампаніямі 2019 і 2020 года, уведзена і ў Гродне.³⁵

Рэкордная колькасць забароненых месцаў вызначаная ў Магілёве.³⁶ У прыватнасці, у падпункце 1.13 Рашэння паведамляецца аб забароне збору подпісаў *"у іншых месцах, што ўяўляюць пагрозу грамадскай бяспекі, з масавай колькасцю грамадзян"* – сюды аднесены плошчы, скверы, паркі, гандлёвыя цэнтры, рынкі, гасцініцы, установы адукацыі і спартовыя.³⁷ У выніку, месцаў для правядзення пікетаў у горадзе застаецца крытычна мала.

Такія меры адлюстроўваюць імкненне мясцовых уладаў кантраляваць працэс збору подпісаў, а таксама сведчаць пра намер абмежаваць бачнасць выбарчай кампаніі і тым самым знізіць агульны ўзровень удзелу выбаршчыкаў у ёй.

Пікетныя зборы подпісаў

---

²⁹ <https://spring96.org/be/news/113583>

Напрыклад, рашэнне Валожынскага раённага выканаўчага камітэта ад 05.12.2023 № 2044.

³⁰ Рашэнне Крупскага раённага выканаўчага камітэта ад 05.12.2023 № 1719. <https://krupki.gov.by/images/07-12-2023-7.pdf>

³¹ Рашэнне Вілейскага раённага выканаўчага камітэта ад 05.12.2023 № 1897. <https://vileyka.gov.by/images/0612202303.pdf>

³² Рашэнне Барысаўскага раённага выканаўчага камітэта ад 07.12.2023 № 3186. <https://borisov.gov.by/vybory-2024>

Рашэнне Старадарожскага раённага выканаўчага камітэта ад 05.12.2023 № 1244. <https://staryedorogi.gov.by/wp-content/uploads/2023/12/07-12-23-12.pdf>

Рашэнне Нясвіжскага раённага выканаўчага камітэта ад 04.12.2023 № 2665. <https://nesvizh.gov.by/wp-content/uploads/2023/12/ob-opredelenii-mest.pdf>

³³ Рашэнне Мінскага раённага выканаўчага камітэта ад 04.12.2023 № 13341. <https://www.mrik.gov.by/images/07-12-2023-1.pdf>

³⁴ Рашэнне Брэсцкага гарадскога выканаўчага камітэта ад 08.12.2023 № 1791. <https://city-brest.gov.by/uploads/files/VYBORY-2024/Reshenija-BrGIK/Reshenie-08.12.2023.pdf>

³⁵ Рашэнне Гродзенскага гарадскога выканаўчага камітэта ад 07.12.2023 № 906.

³⁶ <https://elections2024.spring96.org/be/news/113656>

³⁷ Рашэнне Магілёўскага гарадскога выканаўчага камітэта ад 08.12.2023 № 27-6. <http://mogilev.gov.by/downloads/vybory/2024/20231208-27-6.pdf>

Па звестках выдання "Флагшток", у Гомелі 23 снежня пікет па зборы подпісаў за — адначасова Сяргея Хахомава, рэктара Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, дэпутата абласнога Савета (вылучаецца ў дэпутаты Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў), і Уладзіміра Гаўрыловіча, старшыні праўладнага Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі (вылучаецца ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) праходзіў на плошчы перад гомельскім "Новым універмагам",³⁸ нягледзячы на забарону праводзіць пікеты бліжэй за 200 метраў да падземнага пераходу і бліжэй за 50 метраў да банкаў.³⁹

Паведамляецца таксама, што ў Пінску пікет па зборы подпісаў за генеральнага дырэктара ААТ "Будтрэст №2"⁴⁰ Мікалая Кавалько (вылучаецца ў дэпутаты Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў) і дзеючага дэпутата Палаты прадстаўнікоў Аляксандра Амелянюка (зноў вылучаецца ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) праходзіў ля паркоўкі будынка ААТ "Будтрэст №2", нягледзячы на забарону праводзіць пікеты паблізу парковок.⁴¹ Афармленне пікету⁴² дазваляе канстатаваць, што ён арганізаваны адным суб'ектам — аднолькавыя сталы, аднолькавае афармленне.

На гэтых прыкладах таксама відаць, што пікеты па зборы подпісаў у шэрагу выпадкаў праводзіліся і за патэнцыйнага кандыдата ў мясцовыя дэпутаты, і за патэнцыйнага кандыдата ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў. Пры гэтым, патэнцыйныя кандыдаты ў дэпутаты не аднапартыйцы: Мікалай Кавалько – сябра партыі "Белая Русь", а Аляксандр Амелянюк – ЛДПР;⁴³ Сяргей Хахомаў – беспартыйны, а Уладзімір Гаўрыловіч – сябра партыі "Белая Русь".⁴⁴

Працэс збору подпісаў за патэнцыйных кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў у шэрагу асветленых праўладнымі СМІ пікетаў відавочна пастановачны. Так, пастановачнымі фотаздымкамі праўладнае выданне "Вольнае слова" праілюстравала публікацыю пра пікет у Рагачове.⁴⁵ Па

³⁸ <https://d1j52mw0aso44.cloudfront.net/by/naviny/predstaviteli-provlastnoj-partii-narushili-zakon-v-pervyj-den-sbora-podpisej.html>

³⁹ Рашэнне Гомельскага гарадскога выканаўчага камітэта ад 07.12.2023 № 1050. <http://pinsk.brest-region.gov.by/ru/2023-10-17-ru/view/reshenie-pinskogo-rajonnogo-ispolnitelnogo-komiteta-ot-4-dekabrya-2023-g-1654-ob-opredelenii-mest-2000003979>

⁴⁰ <https://spring96.org/be/news/113893>

⁴¹ Рашэнне Пінскага раённага выканаўчага камітэта ад 07.12.2023 № 1932. https://pinsk.gov.by/files/Vibory_2024_rashenne_1932_ad_07.12.23.pdf

⁴² https://p-v.by/wp-content/uploads/2024/01/img_3834.jpg?v=1704873345

⁴³ Звесткі пра кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь восьмага склікання (Брэсцкая вобласць). <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/kand-pp-1.pdf>
Звесткі пра кандыдатаў у дэпутаты Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў дваццаць дзявятага склікання. <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/kand-ms-1.pdf>

⁴⁴ Звесткі пра кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь восьмага склікання (Гомельская вобласць). <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/kand-pp-3.pdf>
Звесткі пра кандыдатаў у дэпутаты Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў дваццаць дзявятага склікання. <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/kand-ms-3.pdf>

⁴⁵ <https://www.slova.by/vlast/155-vybory-2024/32350-v-rogacheve-sobirayut-podpisi-v-podderzhku-kandidatov%20-v-deputaty>

звестках "Нашай Нівы", у Кіраўску супрацоўнікі выдання "Kirovsk.by" у месцы правядзення пікету фатаграфавалі людзей, якія нібыта ставяць подпісы, аднак адзначаецца, што ні адзін з тых, хто ставіць подпіс, не дастаў свой пашпарт, каб унесці ў падпісны ліст пашпартныя звесткі.⁴⁶ Гэта сведчыць аб мерах па імітацыі актыўнасці выбаршчыкаў, што прадпрымаюцца ўладамі, ды падтрымцы праўладных кандыдатаў.

Парушэнні парадку збору подпісаў

Кандыдат у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Дубінін Арцём Аляксандравіч паведаміў, што яго ініцыятыўную групу не дапусцілі да збору подпісаў на тэрыторыі адной з вайсковых частак, на падставе таго што вайсковая частка з'яўляецца "рэжымным аб'ектам"; пры гэтым, як ён паведамляе, іншаму кандыдату ў дэпутаты было дазволена збіраць подпісы на тэрыторыі вайскавай часткі.⁴⁷ Акрамя ініцыятыўнай групы Арцёма Дубініна, па акрузе № 63 ініцыятыўная група зарэгістраваная толькі Руслана Касыгіна — генерал-маёра ў адстаўцы, былога начальніка Галоўнага разведвальнага ўпраўлення Генеральнага штаба Узброеных сіл Рэспублікі Беларусь.

У цэлым, паведамляецца, што пікеты па зборы подпісаў праходзілі не вельмі актыўна, хутчэй для справаздачнасці, не працавалі на масавае ўключэнне выбаршчыкаў, а ў некаторых гарадах наогул не былі прыкметныя.

Імітацыя палітычнай актыўнасці

У Чыгуначным раёне Гомеля ініцыятыўная група раённай арганізацыі праўладнага ГА "Беларускі саюз жанчын" выкарыстала для правядзення пікету па зборы подпісаў атрыбутыку арганізацыі.⁴⁸ Пры гэтым, у кандыдаты ў дэпутаты Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў вылучаецца Клічкоўская Алена Уладзіміраўна, якая з'яўляецца старшынёй Гомельскай абласной арганізацыі ГА "Беларускі саюз жанчын".⁴⁹

У шэрагу выпадкаў у час збору подпісаў у складзе ініцыятыўнай групы або самастойна, удзельнічаюць падначаленыя па працы кандыдатаў і залежныя ад іх асобы. Так, 28 снежня ў Горках у зборы подпісаў за дэкана факультэта бізнесу і права БДСГА Наталлю Глушакову ўдзельнічалі намеснік дэкана Вольга Леўкіна, выкладчык Вячаслаў Мацюк і студэнтка факультэта Ангеліна

⁴⁶ <https://d1a9nnmevk9pjz.cloudfront.net/332976>

⁴⁷ TikTok, @ruporzdravomisliya, <https://www.tiktok.com/@ruporzdravomisliya/video/7324995615870536965>

⁴⁸ <https://newsgomel.by/news/edinyy-den-golosovaniya/pikety-po-sboru-podpisey-prokhodyat-v-gomele-167026.html>

⁴⁹ Склад Прэзідыума ГА "Беларускі саюз жанчын": <http://oobsg.by/список-членов-президиума-оо-белорус>

Шаўчэнка.⁵⁰ Пікет па зборы подпісаў за кіраўніка раённай арганізацыі "Добраахвотнага таварыства садзейнічання арміі, авіяцыі і флоту Рэспублікі Беларусь" Станіслава Карабана (вылучаецца ў дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў) праходзіў 11 студзеня ў Лідзе з прыцягненнем студэнтаў навучэнцаў Лідскага дзяржаўнага музычнага каледжа, таксама выкарыстоўвалася атрыбутыка Адзінага дня галасавання.⁵¹

Такім чынам, шэраг сведчанняў і абставінаў збору подпісаў кажа аб высокай ступені адміністрацыйнага кантролю, выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу, якое, хутчэй, накіравана не на прыцягненне выбаршчыкаў, а на імітаванне палітычнай актыўнасці і на спрашчэнне працы ініцыятыўных груп.

IV. ВЫЛУЧЭННЕ КАНДЫДАТАЎ

Згодна з вынікамі вылучэння кандыдатаў у дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь восьмага склікання па дадзеных ЦВК, грамадзянамі шляхам збору подпісаў, працоўным калектывамі і палітычнымі партыямі вылучаны 298⁵² кандыдатаў у дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў, што значна саступае паказчыку папярэдняй выбарчай кампаніі (703).⁵³

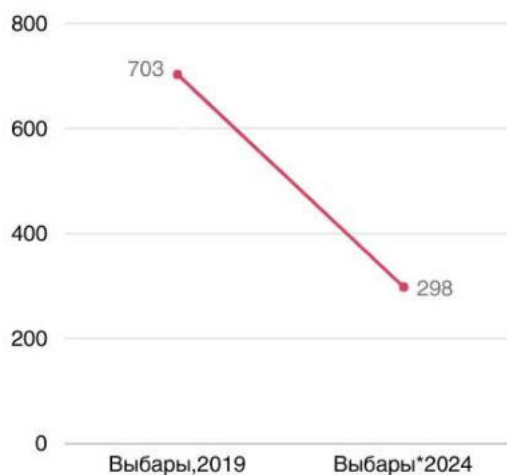
⁵⁰ <https://elections2024.spring96.org/be/news/113881>

⁵¹ <https://elections2024.spring96.org/be/news/113929>

⁵² Звесткі аб вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь восьмага склікання: <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat9.pdf>

⁵³ Звесткі аб вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь сёмага склікання: <https://rec.gov.by/uploads/files/Calendar/stat11.pdf>

КОЛЬКАСЦЬ ПРЭТЭНДЭНТАЎ У КАНДЫДАТЫ Ў ДЭПУТАТЫ ПАЛАТЫ ПРАДСТАУНІКОЎ

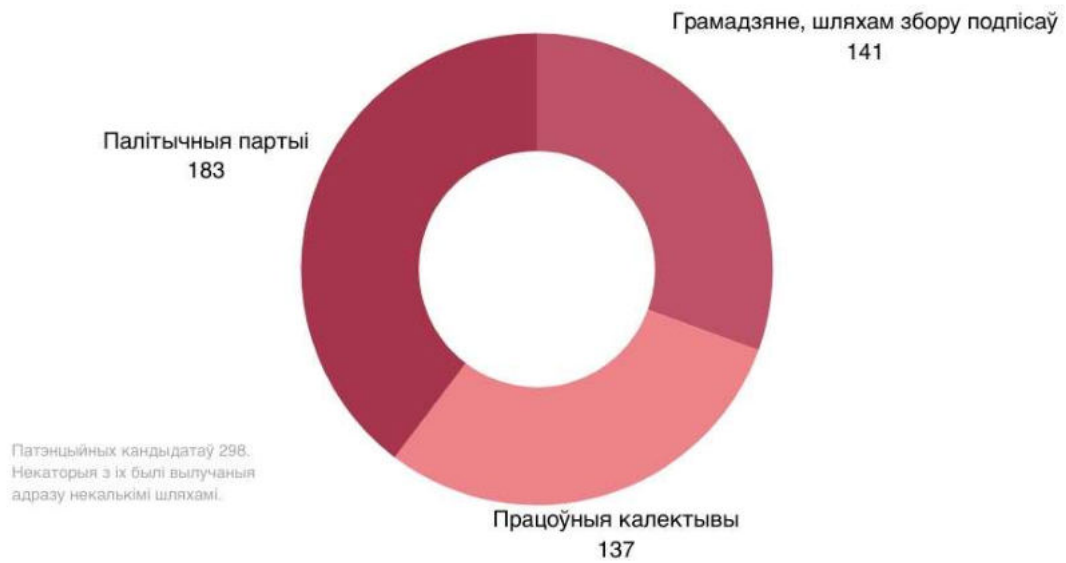
Прычыны рэзкага скарачэння колькасці вылучаных у кандыдаты людзей шматслойныя:

- узмацненне адміністрацыйнага кантролю, пры якім улады, мяркуючы з усяго, узгадняюць кандыдатаў на ўзроўні папярэдніх спісаў і не хочуць ініцыятывы, што не кантралюецца;
- адсутнасць апазіцыйных партый, якія на мінулых выбарах вылучалі значную колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты;
- агульная атмасфера рэпрэсій уплывае на актыўных адзіночак, якія маглі б паспрабаваць свае сілы ў палітыцы, але запалоханыя.

Сярод прэтэндэнтаў больш за ўсё вылучэнцаў ад палітычных партый – 183 (424 у 2019 г.) і менш за ўсё ад працоўных калектываў – 137 (128 у 2019 г.). 141 прэтэндэнт вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў (272 у 2019 г.)

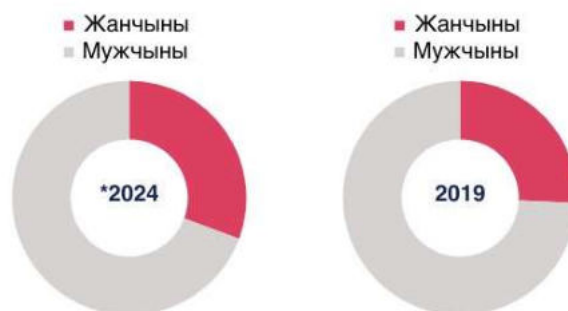

ХТО ВЫЛУЧЫЎ ПРЭТЭНДЭНТАЎ У КАНДЫДАТЫ Ў ДЭПУТАТЫ ПАЛАТЫ ПРАДСТАЎНІКОЎ

Доля жанчын сярод вылучаных кандыдатаў узнялася на 6,9%: з 25,7% (181 чалавек) у 2019 годзе да 32,6% (97 чалавек) у 2024 годзе.

ЖАНЧЫНЫ СЯРОД ПРЭТЭНДЭНТАЎ У КАНДЫДАТЫ У ПАРЛАМЕНТ

Партыі вылучылі 183 чалавекі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў (39,7% ад агульнай колькасці вылучаных), што значна менш за адпаведны паказчык у кампаніі 2019 года (424 чалавекі або 51,5% ад агульнай колькасці вылучаных):

- Беларуская партыя "Белая Русь" – 71;
- Ліберальна-дэмакратычная партыя Беларусі – 54;
- Камуністычная партыя Беларусі – 37;
- Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці – 21.

Колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты па сферах дзейнасці

Па сферах дзейнасці, найбольшую колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты прадстаўляюць бюджэтны сектар: навука, адукацыя, ахова здароўя, культура, спорт – 86 чалавек або 28,9% ад агульнай колькасці вылучаных. З непрацуючых грамадзян не вылучылі нікога. У 2019 годзе яны складалі 32 чалавекі або 4,6% ад агульнай колькасці вылучаных.

Колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты з праваахоўных органаў, ваеннай службы, органаў па надзвычайных сітуацыях павялічылася з 8 чалавек або

1,1% ад агульнай колькасці вылучаных у 2019 годзе да 15 чалавек (5%) у 2024 годзе.

- Прамысловасць, транспарт, будаўніцтва – 54 (18,1%)
- Дзяржаўныя органы – 52 (17,4%)
- Іншыя сферы дзейнасці – 42 (14,1%)
- Гандаль, бытавое абслугоўванне насельніцтва, ЖКГ – 25 (8,4%)
- Прадпрыемальнікі – 10 (3,4%)
- Сельская гаспадарка – 7 (2,3%)
- Пенсіянеры – 7 (2,3%)

Вынікі вылучэння кандыдатаў у дэпутаты ў мясцовыя Саветы дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання

Па дадзеных ЦВК,⁵⁴ усяго кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання вылучана 18 999 асоб, што менш на 3 714 кандыдатаў, вылучаных падчас мінулай кампаніі па выбарах у мясцовыя Саветы дэпутатаў (22 713 у 2018 г.).

Больш за ўсё кандыдатаў вылучылі грамадзяне шляхам збору подпісаў – 11 014, што складае 52,9% (16 535 або 68,60% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.) ад агульнай колькасці вылучаных. На другім месцы – палітычныя партыі – 4 925 або 23,6%, што значна перавышае адпаведны паказчык у кампаніі 2018 года (994 або 4,12% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.). Працоўнымі калектывамі вылучаныя 4 900 прэтэндэнтаў або 23,5% (6 575 або 27,28% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.).⁵⁵

У параўнанні з выбарамі ў мясцовыя Саветы дэпутатаў 2018 года колькасць кандыдатаў, вылучаных грамадзянамі шляхам збору подпісаў, зменшылася на 15,7%. Колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі, павялічылася на 19,48%:

- Беларуская партыя "Белая Русь" – 3 686 (17,7%);
- Камуністычная партыя Беларусі – 609 (2,9%);
- Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці – 421 (2%);
- Ліберальна-дэмакратычная партыя Беларусі – 209 (1%).

Колькасць жанчын сярод вылучаных кандыдатамі ў працэнтных суадносінах узрасла на 5,44%: з 48,56 % (11 030 чалавек) у 2018 годзе да 54% (10 260 чалавек) у 2024 годзе.

⁵⁴ Сведения о выдвижении кандидатов в депутаты местных Советов депутатов двадцать девятого созыва: <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat10-11.pdf>

⁵⁵ Звесткі аб вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць восьмага склікання: <https://rec.gov.by/uploads/files/Calendar/elections-ms28-elect-22-23.pdf>

ЖАНЧЫНЫ СЯРОД ПРЭТЭНДЭНТАЎ У КАНДЫДАТЫ Ў МЯСЦОВЫЯ САВЕТЫ

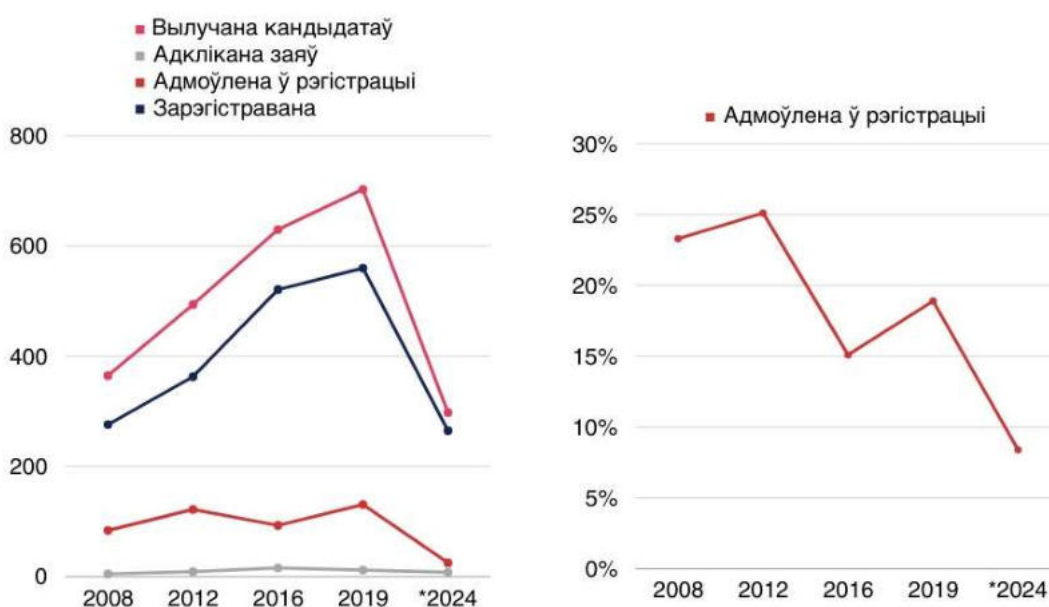
V. РЕГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

Праз адсутнасць незалежных назіральнікаў, няма інфармацыі аб хадзе праверкі дакументаў, уключна з подпісамі выбаршчыкаў. Прынцып галоснасці і адкрытасці падрыхтоўкі і правядзення выбараў, замацаваны ў арт. 13 ВК мяркуе, што выбарчыя камісіі інфармуюць аб усіх этапах, уключна з такой важнай працэдурай, ад вынікаў якой залежыць рэгістрацыя кандыдатам у дэпутаты. На сайтах органаў выканаўчай улады толькі была інфармацыя, што будзе праводзіцца праверка подпісаў і дакументаў, згодна з датамі каляндарнага плана, а як і якім чынам яна праводзілася, невядома. Сярод нагодаў для адмоваў у рэгістрацыі, наколькі вядома, ёсць недахоп колькасці подпісаў, і недакладнасці ў дэкларацыі аб прыбытках і маёмасці. Агулам, праверка большасцю выбарчых камісіяў подпісаў выбаршчыкаў і дадзеных пра кандыдатаў, якія ўтрымліваюцца ў анкетах і дэкларацыях аб даходах і маёмасці, праходзіла непразрыста і негалосна.

Вынікі рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў

Па дадзеных ЦВК,⁵⁶ з 298 асоб, якія падалі дакументы (што з'яўляецца абсалютным мінімумам сярод апошніх 5 выбарчых цыклаў) зарэгістравана 265 кандыдатаў. Самы нізкі працэнт адмоваў (8,4%) паказвае на перадвызначанасць працэсаў вылучэння. Фактычна, прасочваецца логіка: "Як мінімум два чалавекі ў бюлетэні на акругу" і нагадвае папярэдняю статыстыку ўзятую ў разрэзе праўладных партый: у 2019 годзе было зарэгістравана 204 прэтэндэнткі ад праўладных партый з 227 вылучаных, або 90% ад агульнай колькасці вылучаных праўладнымі партыямі, на выбарах 2016 г. – 86%.

ДЫНАМІКА ПРАЦЭСУ РЕГІСТРАЦЫІ КАНДЫДАТАЎ НА ПАРЛАМЕНЦКІХ ВЫБАРАХ

З пункту гледжання спосабу вылучэння, зарэгістраваныя кандыдаты практычна пароўну адлюстроўваюць тры асноўныя спосабы вылучэння. Можна меркаваць, што намаганні па "адміністрацыйным афармленні" падтрымкі кандыдатаў, што вылучаюцца, былі раўнамерна размеркаваныя паміж палітычнымі партыямі (158), працоўнымі калектывамі (136) і грамадзянамі шляхам збору подпісаў (133). Сума перавышае 265, паколькі многія кандыдаты вылучаліся двума і трыма суб'ектамі.

⁵⁶ Звесткі аб рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў: <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat30.pdf>

Партыйны склад⁵⁷ зарэгістраваных кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў характарызуецца ростам колькасці членаў партый у першую чаргу за кошт партыі "Белая Русь".

ПАРТЫЙЦЫ І БЕСПАРТЫЙНЫЯ СЯРОД ЗАРЭГІСТРАВАННЫХ КАНДЫДАТАУ У ПАРЛАМЕНТ

Камуністычная партыя не ўдзельнічала ў вылучэнні сваіх сябраў у наступных акругах: Гомельская-Чыгуначная № 32 Канапацкі Аляксандр Мікалаевіч (вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў, працоўным калектывам); Пухавіцкая выбарчая акруга № 65 Саскавец Сяргей Станіслававіч (вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў).

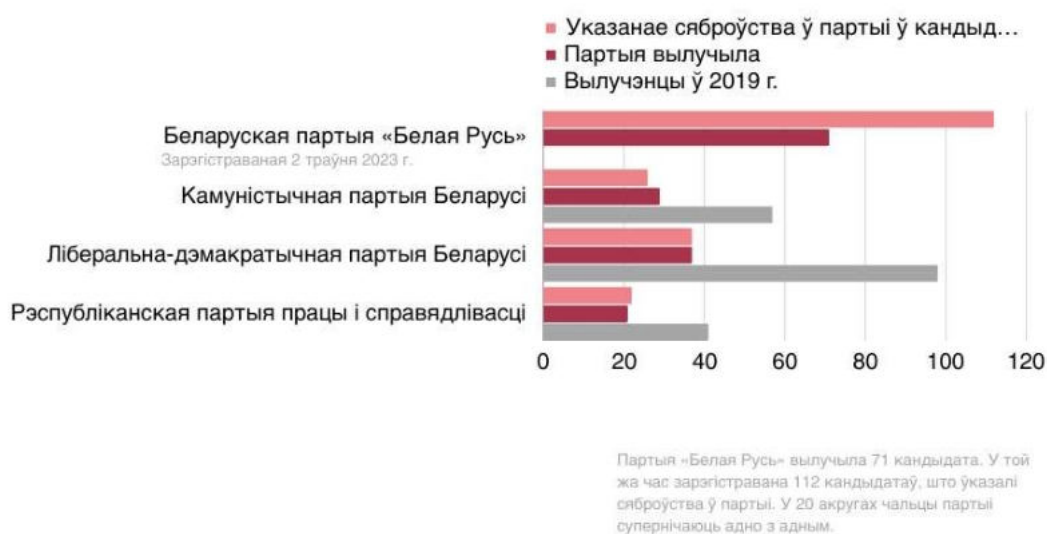
Сустрэкаецца даволі шмат акругаў, дзе ў выніку два кандыдаты прадстаўляюць адну і тую ж партыю. Так, у Салігорскай гарадской выбарчай акрузе № 68 зарэгістравана ўсяго два кандыдаты і абодва ад Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці, прычым адзін з іх вылучаны партыяй, а іншая – працоўным калектывам. Сябры Беларускай партыі "Белая Русь" складаюць канкурэнцыю адно аднаму (зрэдку з удзелам трэціх кандыдатаў) у 20 акругах,⁵⁸ у якіх адзін кандыдат вылучаны ад партыі (часам з удзелам іншых

⁵⁷ У дадзеных ЦВК паказана 36 членаў ЛДПБ <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat30.pdf>, аднак падлік чальцоў Ліберальна-дэмакратычнай партыі Беларусі ў спісах зарэгістраваных кандыдатаў па ўсіх абласцях, вылучаных партыяй, дае лічбу 37 (у Віцебскай вобласці 8 членаў ЛДПБ).

⁵⁸ Брэсцкая - Усходняя № 3; Баранавіцкая - Заходняя № 5; Баранавіцкая – Усходняя № 6; Баранавіцкая сельская № 7; Белавежская № 8; Кобрынская № 12; Пінская сельская №15; Гомельская - Навабеліцкая № 36;

суб'ектаў), другі – альбо працоўным калектывам, альбо грамадзянамі, альбо іх камбінацыяй. Такі наймаверны для нармальнага палітычнага працэсу "адміністрацыйны" падыход сведчыць і аб імітацыйнасці партыйнасці членаў "Белай Русі", і аб поўнай адсутнасці ўяўленняў аб агульнапрынятых дэмакратычных інстытутах, якія выключаюць такія канфлікты паміж аднапартыйцамі.

ПАРТЫЙНЫ СКЛАД ЗАРЭГІСТРАВАННЫХ КАНДЫДАТАУ У ПАРЛАМЕНТ ДЫ ІХ ПАДТРЫМКА УЛАСНАЙ ПАРТЫЯЙ

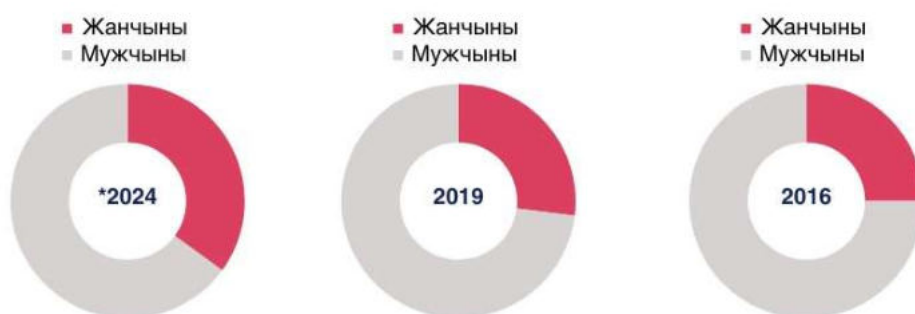
Заўважаная тэндэнцыя да скарачэння прадстаўніцтва дзейных дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу і прадстаўнікоў мясцовай улады. З 22 паўторна вылучаных дзеючых дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў зарэгістравана 20 чалавек і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш за мінулы цыкл (2019 г. — 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў). Такім чынам, можна канстатаваць ужо цяпер значнае абнаўленне дэпутацкага корпуса. Магчыма, гэта таксама сведчанне адміністрацыйнага кантролю ў форме выканання "пажадання" А. Лукашэнкі,

Буда-Кашалёўская № 38; Жлобінская № 40; Ваўкавыская № 48; Гродзенская-Ленінская № 51; Гродзенская-Паўночная № 52; Іўеўская № 54; Смаргонская № 59; Бярэзінская № 61; Барысаўская № 63; Маладзечанская № 73; Шклоўская № 90; Партызанская выбарчая акруга № 110, г. Мінск

рыторыка якога змянялася ад пераемнасці ў выглядзе траціны пераабранняў у 2008 г. да 20-25% у 2012 г.⁵⁹

Зарэгістравана 92 жанчыны-кандыдаткі (34,7%), што больш, чым у папярэдніх цыклах.

ЖАНЧЫНЫ СЯРОД ЗАРЭГІСТРАВАННЫХ КАНДЫДАТАЎ У ПАРЛАМЕНТ

Вынікі рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дваццаць дзевятага склікання

Па дадзеных ЦВК,⁶⁰ з 18 999 асоб, якія падалі дакументы зарэгістравана 18 802 кандыдаты (98,96%). Захоўваецца тэндэнцыя мінулых цыклаў (у 2018 г. – 98,09%), з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г.зн. практычна безальтэрнатыўныя выбары*, што паказвае на практычную адсутнасць палітычнай ініцыятывы і вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгодненыя спісы кандыдатаў, што вылучаюцца).

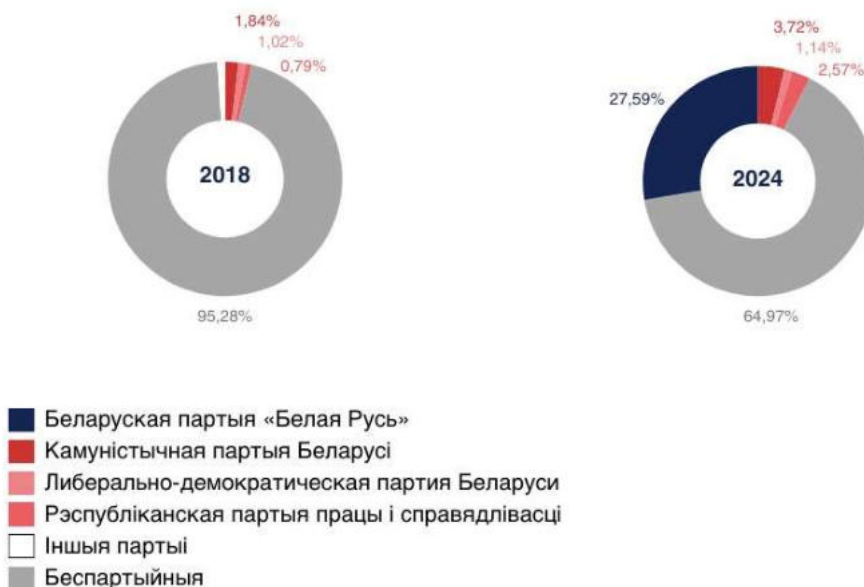
⁵⁹ <https://sharkovshchina.vitebsk-region.gov.by/special/ru/republic-ru/view/alukashenko-v-beloruskom-parlamente-novogo-sozyva-dolzha-byt-soxranena-preemstvennost-9325/>

⁶⁰ <https://rec.gov.by/uploads/files/Pdf/2024/stat31-32.pdf>

З пункту гледжання партыйнай прыналежнасці звяртае на сябе ўвагу рэзка ўзрослая доля партыйных кандыдатаў сярод зарэгістраваных за кошт свежаўтворанай партыі "Белая Русь":

ПАРТЫЙЦЫ І БЕСПАРТЫЙНЫЯ СЯРОД ЗАРЭГІСТРАВАННЫХ КАНДЫДАТАЎ У МЯСЦОВЫЯ САВЕТАЫ

Доля жанчын сярод зарэгістраваных кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў — 53,75%, што больш, чым у 2018 г. (49,13%). Доля дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў знізілася да 38,99 % (у 2018 г. — 46,73%).

Абскарджанне

Паведамляецца⁶¹ аб абскарджанні ў Гомельскую абласную выбарчую камісію дзвюх адмоваў у рэгістрацыі. Адмова раённай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты ў райсавет, бо быў парушаны парадак прадастаўлення дэкларацыі аб даходах, прызнаная правамернай. Інфармацыі аб далейшым абскарджанні рашэння абласной выбарчай камісіі ў судзе няма. Скарга на адмову сельскай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдату ў дэпутаты сельскага савета з-за наяўнасці ў падпісных лістах па вылучэнні больш за 15% недакладных подпісаў, пакінутая без разгляду. Абласная выбарчая камісія

⁶¹ <https://gp.by/novosti/obshchestvo/news281561.html>

пастанавіла, што скарга ўваходзіць у кола кампетэнцый раённай выбарчай камісіі, якая з'яўляецца для сельскай камісіі вышэйстаячай.- зарэгістравана 18 802 кандыдаты ў дэпутаты мясцовых Саветаў пры захаванні тэндэнцыі мінулых цыклаў з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г. зн. практычна безальтэрнатыўныя выбары*, што паказвае на адсутнасць палітычнай ініцыятывы, з'яўляецца следствам атмасферы страху, і сведчыць пра вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгодненыя спісы кандыдатаў, што вылучаюцца);

- аналіз спісаў зарэгістраваных кандыдатаў дазваляе канстатаваць яго цалкам "наменклатурны" характар: большасць кандыдатаў займаюць кіруючыя пасады, амаль адсутнічаюць кандыдаты працоўных прафесіяў. У адрозненне ад мінулых выбарчых цыклаў усіх кандыдатаў можна назваць праўладнымі, палітычная барацьба паміж імі адсутнічае;
- доля зарэгістраваных жанчын — кандыдатак у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, узнялася да 34,7%, што больш чым у 2019 г. (27 %); доля жанчын — кандыдатак у дэпутаты мясцовых Саветаў узнялася да 53,75%, што таксама больш, чым у 2018 г. (49,13%)
- адзначаецца рэзкі рост партыйнага прадстаўніцтва за кошт створанай у 2023 г. Беларускай партыі "Белая Русь": яе чальцамі з'яўляюцца 42,3% кандыдатаў у Палату прадстаўнікоў і 27,6% кандыдатаў у мясцовыя Саветы, пры гэтым імітацыйны характар такой партыйнасці відавочны з наяўнасці значнай колькасці акругаў, дзе супрацьстаяць адзін аднаму чальцы гэтай партыі;
- доля дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў, што пераабіраюцца, знізілася да 38,99% (у 2018 г. — 46,73%); у Палату прадстаўнікоў зарэгістравана 20 дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш мінулага цыклу (2019 г. — 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў). Такім чынам, можна канстатаваць ужо цяпер значнае абнаўленне дэпутацкага корпуса.

I. ПРАВАВАЯ БАЗА

Вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты пачынаецца за 70 дзён і заканчваецца за 40 дзён да выбараў і праводзіцца з 17 снежня 2023 г. па 15 студзеня 2024 г. уключна.

Апошнія змены ў выбарчае заканадаўства звязалі кола асоб, якія могуць вылучацца ў дэпутаты: гэтага права пазбаўлены грамадзяне, якія маюць

грамадзянства іншай дзяржавы і (або) дакументы замежных дзяржаў, якія прадстаўляюць правы на льготы і перавагі ў сувязі з палітычнымі, рэлігійнымі поглядамі або нацыянальнай прыналежнасцю (акрамя грамадзян Расійскай Федэрацыі, якія пастаянна пражываюць у Беларусі — яны маюць права ўдзельнічаць у выбарах дэпутатаў мясцовых Саветаў). Акрамя таго:

- у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў не могуць вылучацца грамадзяне, у дачыненні да якіх маецца абвінаваўчы прысуд суда, які набыў моц,
- у дэпутаты мясцовых Саветаў — грамадзяне, якія маюць незанятую або непагашаную судзімасць.

Правам вылучэння кандыдатаў па-ранейшаму валодаюць працоўныя калектывы, палітычныя партыі і выбаршчыкі. Ліквідацыя ўсіх палітычных партый з павесткай, альтэрнатыўнай праўладнай, рэпрэсіі ў дачыненні да грамадзянскай супольнасці і падкантрольнасць працоўных калектываў, фактычна не пакідаюць незалежным кандыдатам магчымасці вылучэння ад гэтых суб'ектаў, адзіным варыянтам рэалізацыі актыўнага выбарчага права для іх застаецца вылучэнне ад выбаршчыкаў шляхам збору подпісаў.

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп

Для вылучэння кандыдата ад выбаршчыкаў фармуецца ініцыятыўная група ў колькасці не менш за 10 чалавек (для вылучэння ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) або ў колькасці ад 3 да 10 чалавек (для вылучэння ў мясцовыя Саветы дэпутатаў). Асоба, якая мае намер вылучыцца ў дэпутаты, павінна падаць у адпаведную выбарчую камісію пашпарт, пісьмовую заяву аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы і спіс яе сябраў. Выбарчая камісія разглядае заяву ў пяцідзённы тэрмін ад дня яго паступлення, рэгіструе ініцыятыўную групу і выдае яе сябрам пасведчанні і падпісныя лісты для збору подпісаў выбаршчыкаў. Дакументы для рэгістрацыі ініцыятыўнай групы неабходна падаць не пазней, чым за 65 дзён да выбараў: не пазней за 21 снежня 2023 года.

Ініцыятыўнай групе можа быць адмоўлена ў рэгістрацыі ў выпадку парушэння патрабаванняў Выбарчага кодэкса (далей — ВК). Зыходзячы з практыкі папярэдніх электаральных кампаній, малазначныя, фармальныя памылкі ў пададзеных дакументах становяцца падставай для адмовы ў рэгістрацыі незалежных кандыдатаў.

Рашэнне выбарчай камісіі можна абскардзіць у вышэйстаячую камісію, далей — у абласны, Мінскі гарадскі суд. Новаўвядзенні ў ВК надзяляюць адпаведную акруговую, тэрытарыяльную выбарчую камісію правам без папярэдняга папярэджання адмяніць рашэнне аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы ў выпадку паўторнага парушэння яе членамі патрабаванняў ВК, калі

раней было вынесена папярэджанне (арт. 65). Такое рашэнне можа быць абскарджана аналагічным чынам — у вышэйшастаячую камісію і ў суд.

Апошнія змены ў ВК закранулі парог неабходнай для рэгістрацыі кандыдатаў колькасці подпісаў. Зараз для вылучэння кандыдата ў мясцовыя Саветы дэпутатаў асобе неабходна сабраць подпісы не менш за адзін працэнт выбаршчыкаў, якія пражываюць на тэрыторыі пэўнай выбарчай акругі (але не менш за 10).

Рэгістрацыя кандыдата ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў па-ранейшаму патрабуе подпісу не менш за 1 000 выбаршчыкаў.

Збор подпісаў

У 2023-2024 годзе збор подпісаў павінен ажыццяўляцца з 17 снежня па 15 студзеня ўключна. Подпісы могуць ставіць грамадзяне Рэспублікі Беларусь, што пражываюць на тэрыторыі адпаведнай выбарчай акругі, якія валодаюць выбарчым правам. Падтрымліваць подпісам кандыдата ў мясцовыя Саветы дэпутатаў маюць права таксама грамадзяне Расійскай Федэрацыі, якія пастаянна пражываюць у Беларусі.

Подпісы збіраюць зарэгістраваныя ініцыятыўныя групы асоб, прапанаваных для вылучэння ў кандыдаты ў дэпутаты, у выдадзеныя ім у ТВК або АВК падпісныя лісты. Парадак збору подпісаў рэгулюецца адсылачнай нормай: артыкул 65 ВК, які рэгулюе парадак вылучэння ў дэпутаты, адсылае да асобных частак рэгулюючага парадак вылучэння кандыдатаў у прэзідэнты артыкула 61 ВК.

Забаронены ўдзел адміністрацыі арганізацыі ў зборы подпісаў, прымус і ўзнагароджанне выбаршчыкаў за ўнясенне подпісаў. Парушэнне гэтых патрабаванняў можа пацягнуць адмову ў рэгістрацыі кандыдата або адмену рашэння аб рэгістрацыі.

Выбарчы кодэкс не называе магчымых спосабы збору подпісаў, асобна вылучаны толькі збор подпісаў у форме пікетавання.

Выбарчае заканадаўства сфармуляванае такім чынам, што канкрэтныя месцы для збору подпісаў шляхам пікетавання не вылучаюцца, вызначаюцца толькі забароненыя для такога пікетавання месцы. Мясцовыя выканкамы павінны вызначыць забароненыя месцы не пазней за 10 снежня 2023 г. Пры гэтым заканадаўства не ўдакладняе крытэрыі для вызначэння падобных месцаў, якія забяспечвалі б адпаведнасць рашэнняў выканкамаў патрабаванням яснасці і прадказальнасці (пакуль дапушчальнымі лічацца шырокія фармулёўкі: "...і ў іншых месцах, якія прадстаўляюць пагрозу грамадскай бяспецы, з масавым

знаходжаннем грамадзян", якія не дазваляюць кандыдатам ды іх ініцыятыўным групам дзейнічаць без асцярогі парушыць закон, які не паддаецца выразнаму тлумачэнню), а таксама стандартам права на мірныя сходы. Практыка папярэдніх кампаній дэманструе звужэнне рэальных магчымасцяў для правядзення пікетаў у папулярных срод выбаршчыкаў лакацыях.

Рэгістрацыя кандыдатаў

Не пазней за 15 студзеня 2024 г. падпісныя лісты з іншымі дакументамі, пералічанымі ў арт. 66 ВК, падаюцца ў адпаведную камісію для праверкі дадзеных і рэгістрацыі кандыдата. Рэгістрацыя пачынаецца за 40 дзён і заканчваецца за 25 дзён да выбараў (у 2024 г. — з 16 студзеня па 30 студзеня ўключна).

Праверка подпісаў выбаршчыкаў на дакладнасць ажыццяўляецца ў адпаведнасці з патрабаваннямі арт. 67, ч.18, 19, 21 і 22 арт. 61 ВК. Камісіі абавязаныя праверыць на дакладнасць не менш за 20 адсоткаў подпісаў ад агульнай колькасці неабходных для рэгістрацыі. У ВК па-ранейшаму адсутнічае рэгуляванне магчымасці для назіральнікаў пераканацца ў аб'ектыўнасці камісіяў у час праверкі імі сапраўднасці подпісаў і вывучэння іншых дакументаў, пададзеных для рэгістрацыі кандыдатаў.

II. РЕГИСТРАЦИЯ ИНИЦИАТИВНЫХ ГРУП

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў

Па дадзеных ЦВК, усяго было пададзена 171 заява аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп, з якіх толькі па двух адмоўлена ў рэгістрацыі.

Вядома, што адну з адмоваў атрымаў незалежны кандыдат Дзмітрый Кучук, які з'яўляўся кіраўніком ліквідаванай партыі "Зялёныя". Падставай для адмовы фармальна паслужыла памылка друку ў пададзеных дакументах.

80 з зарэгістраваных кандыдатаў шляхам збору подпісаў — беспартыйныя, 89 — сябры палітычных партый. Большасць "партыйных" кандыдатаў з'яўляюцца сябрамі Беларускай партыі "Белая Русь" (60 зарэгістраваных — 35,5%).

Актыўнасць па вылучэнні шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў у параўнанні з мінулымі выбарамі ў Палату прадстаўнікоў знізілася амаль у тры разы, што адлюстроўвае практычна адсутнюю палітычную ініцыятыву і перадвызначанасць вынікаў выбараў.

Рэгістрацыя ініцыятыўных груп кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў

Па дадзеных ЦВК, агулам было пададзена 11 254 заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп, з іх зарэгістравана 99,8%. 8 заяў было адклікана, 19-ці — адмоўлена ў рэгістрацыі, у дачыненні да 1-й заявы прынята рашэнне аб адмене рэгістрацыі.

З 47 пададзеных заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп у Магілёўскі гарадскі Савет дэпутатаў, выбарчая камісія адмовіла аднаму кандыдату – Міхаілу Грамыку, які збіраўся вылучацца кандыдатам у дэпутаты Магілёўскага гарадскога Савета дэпутатаў па Грабянёўскай выбарчай акрузе № 39. Падставай для адмовы, зыходзячы з вядомай інфармацыі, з'яўляецца парушэнне патрабавання артыкула 65 Выбарчага кодэкса да мінімальнай колькасці сябраў ініцыятыўнай групы — 3 чалавекі. Выбарчая камісія сцвярджае, што падчас праверкі было выяўлена: сярод сябраў ініцыятыўнай групы Міхаіла Грамыкі (мінімальна магчымай колькасці ў 3 чалавекі) апынуўся сын кандыдата, які пра гэта не ведаў.

У параўнанні з выбарамі ў мясцовыя Саветы дэпутатаў 28 і 27 скліканняў, колькасць зарэгістраваных ініцыятыўных груп скарацілася ў паўтары разы. Як і прыкметнае памяншэнне вылучаных кандыдатаў, гэта звязана ў тым ліку і з практычна поўнай адсутнасцю незалежных кандыдатаў і ўзмацненнем адміністрацыйнага кантролю нават на ўзроўні папярэдніх спісаў патэнцыйных кандыдатаў

Як і кандыдаты ў дэпутаты, уключна з тымі, хто вылучаецца шляхам збору подпісаў, ініцыятыўныя групы складаюцца ў асноўным з людзей, якія працуюць або знаходзяцца ў залежных ад дзяржавы структурах: ідэалагічныя работнікі, супрацоўнікі мясцовых органаў улады, прадстаўнікі праўладных грамадскіх арганізацый і г. д.

Фармальна, такі спосаб вылучэння ў дэпутаты, як збор подпісаў з дапамогай ініцыятыўных груп, не абавязвае патэнцыйных кандыдатаў быць звязанымі з дзяржаўнымі структурамі або палітычнымі партыямі, грамадскімі арганізацыямі, працоўнымі калектывамі, усе з якіх існуюць на дадзены момант толькі ў выглядзе праўладных. Фактычна ж нават гэты спосаб з'яўляецца небяспечным для людзей, бо выяўленне любой альтэрнатыўнай павесткі практычна напэўна пацягне за сабой палітычны пераслед. Выбары* у Беларусі праходзяць ва ўмовах бесперапынных рэпрэсій; ва ўмовах фактычнай адсутнасці свабоды выказвання меркавання, мірных сходаў і асацыяцый; у атмасферы татальнага страху і ў зачышчаным палітычным полі. У выніку палітычная ініцыятыва і любая актыўнасць адсутнічае, акрамя імітацыі, створанай уладамі.

III. ЗБОР ПОДПІСАЎ

Хоць у Выбарчым кодэксе наўпрост названае ў якасці спосабу збору подпісаў толькі пікетаванне, патэнцыйныя кандыдаты ў дэпутаты на практыцы выкарыстоўваюць і іншыя не забароненыя спосабы. Так, напрыклад, старшыня Мінскай гарадской выбарчай камісіі Аляксандр Шчаковіч паведаміў на брыфінгу, што ў час збору подпісаў па вылучэнні прэтэндэнтаў у дэпутаты найбольшы ахоп займае пакватэрны абыход.

У цэлым, збор подпісаў за кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў і мясцовых Саветаў дэпутатаў у розных рэгіёнах краіны праходзіў даволі пасіўна і кулуарна. Збор подпісаў шляхам пікетавання практычна не быў прыкметны, што ўкладаецца ў агульную логіку не прыцягнення лішняй увагі да выбарчага працэсу. Асноўны фактар, які тлумачыць адсутнасць у большасці выпадкаў перашкод у зборы подпісаў — праўладная пазіцыя кандыдатаў у дэпутаты.

Неабходная колькасць подпісаў

У адпаведнасці з ВК, зыходзячы з актуальных дадзеных аб колькасці выбаршчыкаў, тэрытарыяльныя камісіі павінны былі прыняць рашэнне аб неабходнай колькасці подпісаў не пазней, чым за 70 дзён да выбараў (не пазней за 16 снежня 2023 г.). У цэлым, парог для рэгістрацыі знізіўся: колькасць подпісаў, неабходных для кандыдатаў у Саветы дэпутатаў першаснага ўзроўню цяпер пераважна складае 10 (пры ніжнім парозе ў 20 подпісаў у папярэдняй версіі ВК), крыху больш — у Саветы дэпутатаў базавага ўзроўню (гл. прыклад Жодзінскага гарадскога савета (12-14 подпісаў), Маладзечанскага раённага Савета (35-40 подпісаў) пры папярэднім парозе ў 75 подпісаў. Парог для асобных Саветаў абласнога ўзроўню, наадварот, павялічыўся: для вылучэння ў Мінскі абласны Савет дэпутатаў, у залежнасці ад выбарчай акругі, неабходна сабраць ад 179 да 251 подпісы, што значна перавышае патрабаванні папярэдняй версіі ВК (не менш за 150 подпісаў), у Гродзенскі абласны савет — ад 103 да 146 подпісаў у залежнасці ад акругі).

Мінская абласная выбарчая камісія на сваім пасяджэнні 14 снежня 2023 г. вызначыла колькасць подпісаў выбаршчыкаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Мінскага абласнога Савета дэпутатаў 29 склікання, аднак ужо 19 снежня 2023 г. было прынята рашэнне паменшыць неабходную колькасць на некалькі подпісаў на большасці выбарчых акругах Мінскай вобласці. Абгрунтаванне такіх змяненняў не было дадзена ні ў тэксце самога рашэння, ні ў публікацыі аб яго прыняцці на сайце Мінаблвыканкама.

Адсутнасць інфармацыі аб прычынах такіх змяненняў негатыўна адбіваецца на празрыстасці працэсу прыняцця такога рашэння.

Месцы правядзення пікетаў па зборы подпісаў

Згодна з зацверджаным ЦВК каляндарным планам месцы, забароненыя для пікетавання з мэтай збору подпісаў, павінны былі вызначыцца не пазней за 10 снежня 2023 г. Ва ўсіх астатніх месцах ініцыятыўныя групы могуць праводзіць пікеты па зборы подпісаў.

Мінскі гарадскі выканкам прыняў адпаведнае рашэнне толькі 14 снежня, г. зн. на 4 дні пазней вызначанага тэрміну. У параўнанні з прэзідэнцкімі выбарамі 2020 года, пералік забароненых месцаў пашырыўся: з'явілася забарона на пікетаванне каля рэдакцый тэлевізійных і радыёвяшчальных СМІ і каля шэрагу іншых значных у жыцці горада месцаў (напрыклад, гандлёва-забаўляльныя цэнтры "Замак" і "Galleria Minsk", Нацыянальная акадэмія навук ды інш.). Новаўвядзеннем таксама стала ўказанне ў пераліку забароненых месцаў асобных вуліц горада. Па-ранейшаму забарона датычыцца ўсіх цэнтральных плошчаў Мінска.

Амаль ва ўсіх раёнах Мінскай вобласці забаронена пікетаваць на цэнтральных плошчах горада, на прыпынках грамадскага транспарту і аўтавакзалах, каля будынкаў мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў, судоў, пракуратуры. Забарона пікетавання на цэнтральнай плошчы горада не закранула ў Мінскай вобласці толькі горад Крупкі. У некаторых раёнах таксама нельга збіраць подпісы каля сталовых, у парках, а таксама ў жыллёвых кааператывах: забарона закранула прадмесці г. Мінска, дзе размешчаныя шырока вядомыя сваёй пратэснай актыўнасцю ў 2020 годзе жыллёвыя комплексы "Новая Баравая", "Зялёны бор" ды інш.

У адрозненне ад выбарчых кампаній папярэдніх гадоў, у Брэсце была цалкам выключаная для збору подпісаў вуліца Савецкая — пешаходны цэнтр горада, які масава выкарыстоўваўся для гэтых мэтай раней. Больш забаронаў, у параўнанні з выбарчымі кампаніямі 2019 і 2020 года, уведзена і ў Гродне.

Рэкордная колькасць забароненых месцаў вызначаная ў Магілёве. У прыватнасці, у падпункце 1.13 Рашэння паведамляецца аб забароне збору подпісаў "у іншых месцах, што ўяўляюць пагрозу грамадскай бяспекі, з масавай колькасцю грамадзян" – сюды аднесены плошчы, скверы, паркі, гандлёвыя цэнтры, рынкі, гасцініцы, установы адукацыі і спартовыя. У выніку, месцаў для правядзення пікетаў у горадзе застаецца крытычна мала.

Такія меры адлюстроўваюць імкненне мясцовых уладаў кантраляваць працэс збору подпісаў, а таксама сведчаць пра намер абмежаваць бачнасць выбарчай кампаніі і тым самым знізіць агульны ўзровень удзелу выбаршчыкаў у ёй.

Пікетны па зборы подпісаў

Па звестках выдання "Флагшток", у Гомелі 23 снежня пікет па зборы подпісаў за — адначасова Сяргея Хахомава, рэктара Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, дэпутата абласнога Савета (вылучаецца ў дэпутаты Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў), і Уладзіміра Гаўрыловіча, старшыні праўладнага Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі (вылучаецца ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) праходзіў на плошчы перад гомельскім "Новым універмагам", нягледзячы на забарону праводзіць пікеты бліжэй за 200 метраў да падземнага пераходу і бліжэй за 50 метраў да банкаў.

Паведамляецца таксама, што ў Пінску пікет па зборы подпісаў за генеральнага дырэктара ААТ "Будтрэст №2" Мікалая Кавалько (вылучаецца ў дэпутаты Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў) і дзеючага дэпутата Палаты прадстаўнікоў Аляксандра Амелянюка (зноў вылучаецца ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў) праходзіў ля паркоўкі будынка ААТ "Будтрэст №2", нягледзячы на забарону праводзіць пікеты паблізу паркоўкаў. Афармленне пікету дазваляе канстатаваць, што ён арганізаваны адным суб'ектам — аднолькавыя сталы, аднолькавае афармленне.

На гэтых прыкладах таксама відаць, што пікетны па зборы подпісаў у шэрагу выпадкаў праводзіліся і за патэнцыйнага кандыдата ў мясцовыя дэпутаты, і за патэнцыйнага кандыдата ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў. Пры гэтым, патэнцыйныя кандыдаты ў дэпутаты не аднапартыйцы: Мікалай Кавалько — сябра партыі "Белая Русь", а Аляксандр Амелянюк — ЛДПР; Сяргей Хахомаў — беспартыйны, а Уладзімір Гаўрыловіч — сябра партыі "Белая Русь".

Працэс збору подпісаў за патэнцыйных кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў у шэрагу асветленых праўладнымі СМІ пікетаў відавочна пастановачны. Так, пастановачнымі фотаздымкамі праўладнае выданне "Вольнае слова" праілюстравала публікацыю пра пікет у Рагачове. Па звестках "Нашай Нівы", у Кіраўску супрацоўнікі выдання "Kirovsk.by" у месцы правядзення пікету фатаграфавалі людзей, якія нібыта ставяць подпісы, аднак адзначаецца, што ні адзін з тых, хто ставіць подпіс, не дастаў свой пашпарт, каб унесці ў падпісны ліст пашпартныя звесткі. Гэта сведчыць аб мерах па імітацыі актыўнасці выбаршчыкаў, што прадрываюцца ўладамі, ды падтрымцы праўладных кандыдатаў.

Парушэнні парадку збору подпісаў

Кандыдат у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Дубінін Арцём Аляксандравіч паведаміў, што яго ініцыятыўную групу не дапусцілі да збору подпісаў на тэрыторыі адной з вайсковых частак, на падставе таго што вайсковая частка з'яўляецца "рэжымным аб'ектам"; пры гэтым, як ён паведамляе, іншаму кандыдату ў дэпутаты было дазволена збіраць подпісы на тэрыторыі вайсковай часткі. Акрамя ініцыятыўнай групы Арцёма Дубініна, па акрузе № 63 ініцыятыўная група зарэгістраваная толькі Руслана Касыгіна — генерал-маёра ў адстаўцы, былога начальніка Галоўнага разведвальнага ўпраўлення Генеральнага штаба Узброеных сіл Рэспублікі Беларусь.

У цэлым, паведамляецца, што пікеты па зборы подпісаў праходзілі не вельмі актыўна, хутчэй для справаздачнасці, не працавалі на масавае ўключэнне выбаршчыкаў, а ў некаторых гарадах наогул не былі прыкметныя.

Імітацыя палітычнай актыўнасці

У Чыгуначным раёне Гомеля ініцыятыўная група раённай арганізацыі праўладнага ГА "Беларускі саюз жанчын" выкарыстала для правядзення пікету па зборы подпісаў атрыбутыку арганізацыі. Пры гэтым, у кандыдаты ў дэпутаты Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў вылучаецца Клічкоўская Алена Уладзіміраўна, якая з'яўляецца старшынёй Гомельскай абласной арганізацыі ГА "Беларускі саюз жанчын".

У шэрагу выпадкаў у час збору подпісаў у складзе ініцыятыўнай групы або самастойна, удзельнічаюць падначаленыя па працы кандыдатаў і залежныя ад іх асобы. Так, 28 снежня ў Горках у зборы подпісаў за дэкана факультэта бізнесу і права БДСГА Наталлю Глушакову ўдзельнічалі намеснік дэкана Вольга Леўкіна, выкладчык Вячаслаў Мацюк і студэнтка факультэта Ангеліна Шаўчэнка. Пікет па зборы подпісаў за кіраўніка раённай арганізацыі "Добраахвотнага таварыства садзейнічання арміі, авіяцыі і флоту Рэспублікі Беларусь" Станіслава Карабана (вылучаецца ў дэпутаты ў Палаты прадстаўнікоў) праходзіў 11 студзеня ў Лідзе з прыцягненнем студэнтаў навучэнцаў Лідскага дзяржаўнага музычнага каледжа, таксама выкарыстоўвалася атрыбутыка Адзінага дня галасавання.

Такім чынам, шэраг сведчанняў і абставінаў збору подпісаў кажа аб высокай ступені адміністрацыйнага кантролю, выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу, якое, хутчэй, накіравана не на прыцягненне выбаршчыкаў, а на імітаванне палітычнай актыўнасці і на спрашчэнне працы ініцыятыўных груп.

IV. ВЫЛУЧЭННЕ КАНДЫДАТАЎ

Згодна з вынікамі вылучэння кандыдатаў у дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь восьмага склікання па дадзеных ЦВК, грамадзянамі шляхам збору подпісаў, працоўным калектывамі і палітычнымі партыямі вылучаны 298 кандыдатаў у дэпутаты ў Палату прадстаўнікоў, што значна саступае паказчыку папярэдняй выбарчай кампаніі (703).

Прычыны рэзкага скарачэння колькасці вылучаных у кандыдаты людзей шматслойныя:

- узмацненне адміністрацыйнага кантролю, пры якім улады, мяркуючы з усяго, узгадняюць кандыдатаў на ўзроўні папярэдніх спісаў і не хочуць ініцыятывы, што не кантралюецца;
- адсутнасць апазіцыйных партый, якія на мінулых выбарах вылучалі значную колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты;
- агульная атмасфера рэпрэсій уплывае на актыўных адзіночак, якія маглі б паспрабаваць свае сілы ў палітыцы, але запалоханыя.

Сярод прэтэндэнтаў больш за ўсё вылучэнцаў ад палітычных партый – 183 (424 у 2019 г.) і менш за ўсё ад працоўных калектываў – 137 (128 у 2019 г.). 141 прэтэндэнт вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў (272 у 2019 г.).

Доля жанчын сярод вылучаных кандыдатаў узнялася на 6,9%: з 25,7% (181 чалавек) у 2019 годзе да 32,6% (97 чалавек) у 2024 годзе.

Партыі вылучылі 183 чалавекі кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў (39,7% ад агульнай колькасці вылучаных), што значна менш за адпаведны паказчык у кампаніі 2019 года (424 чалавекі або 51,5% ад агульнай колькасці вылучаных):

- Беларуская партыя "Белая Русь" – 71;
- Ліберальна-дэмакратычная партыя Беларусі – 54;
- Камуністычная партыя Беларусі – 37;
- Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці – 21.

Колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты па сферах дзейнасці

Па сферах дзейнасці, найбольшую колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты прадстаўляюць бюджэтны сектар: навука, адукацыя, ахова здароўя, культура, спорт – 86 чалавек або 28,9% ад агульнай колькасці вылучаных. З непрацуючых грамадзян не вылучылі нікога. У 2019 годзе яны складалі 32 чалавекі або 4,6% ад агульнай колькасці вылучаных.

Колькасць прэтэндэнтаў у кандыдаты з праваахоўных органаў, ваеннай службы, органаў па надзвычайных сітуацыях павялічылася з 8 чалавек або 1,1% ад агульнай колькасці вылучаных у 2019 годзе да 15 чалавек (5%) у 2024 годзе.

- Прамысловасць, транспарт, будаўніцтва – 54 (18,1%)
- Дзяржаўныя органы – 52 (17,4%)
- Іншыя сферы дзейнасці – 42 (14,1%)
- Гандаль, бытавое абслугоўванне насельніцтва, ЖКГ – 25 (8,4%)
- Прадпрымальнікі – 10 (3,4%)
- Сельская гаспадарка – 7 (2,3%)
- Пенсіянеры – 7 (2,3%)

Вынікі вылучэння кандыдатаў у дэпутаты ў мясцовыя Саветы дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання

Па дадзеных ЦВК, усяго кандыдатамі ў дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў дваццаць дзвятага склікання вылучана 18 999 асоб, што менш на 3 714 кандыдатаў, вылучаных падчас мінулай кампаніі па выбарах у мясцовыя Саветы дэпутатаў (22 713 у 2018 г.).

Больш за ўсё кандыдатаў вылучылі грамадзяне шляхам збору подпісаў – 11 014, што складае 52,9% (16 535 або 68,60% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.) ад агульнай колькасці вылучаных. На другім месцы – палітычныя партыі – 4 925 або 23,6%, што значна перавышае адпаведны паказчык у кампаніі 2018 года (994 або 4,12% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.). Працоўнымі калектывамі вылучаныя 4 900 прэтэндэнтаў або 23,5% (6 575 або 27,28% ад агульнай колькасці вылучаных у 2018 г.).

У параўнанні з выбарамі ў мясцовыя Саветы дэпутатаў 2018 года колькасць кандыдатаў, вылучаных грамадзянамі шляхам збору подпісаў, зменшылася на 15,7%. Колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі, павялічылася на 19,48%:

- Беларуская партыя "Белая Русь" – 3 686 (17,7%);
- Камуністычная партыя Беларусі – 609 (2,9%);
- Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці – 421 (2%);
- Ліберальна-дэмакратычная партыя Беларусі – 209 (1%).

Колькасць жанчын сярод вылучаных кандыдатамі ў працэнтных суадносінах узрасла на 5,44%: з 48,56 % (11 030 чалавек) у 2018 годзе да 54% (10 260 чалавек) у 2024 годзе.

V. РЕГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

Праз адсутнасць незалежных назіральнікаў, няма інфармацыі аб хадзе праверкі дакументаў, уключна з подпісамі выбаршчыкаў. Прынцып галоснасці і адкрытасці падрыхтоўкі і правядзення выбараў, замацаваны ў арт. 13 ВК мяркуе, што выбарчыя камісіі інфармуюць аб усіх этапах, уключна з такой важнай працэдурай, ад вынікаў якой залежыць рэгістрацыя кандыдатам у дэпутаты. На сайтах органаў выканаўчай улады толькі была інфармацыя, што будзе праводзіцца праверка подпісаў і дакументаў, згодна з датамі каляндарнага плана, а як і якім чынам яна праводзілася, невядома. Сярод нагодаў для адмоваў у рэгістрацыі, наколькі вядома, ёсць недахоп колькасці подпісаў, і недакладнасці ў дэкларацыі аб прыбытках і маёмасці. Агулам, праверка большасцю выбарчых камісіяў подпісаў выбаршчыкаў і дадзеных пра кандыдатаў, якія ўтрымліваюцца ў анкетах і дэкларацыях аб даходах і маёмасці, праходзіла непразрыста і негалосна.

Вынікі рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў

Па дадзеных ЦВК, з 298 асоб, якія падалі дакументы (што з'яўляецца абсалютным мінімумам сярод апошніх 5 выбарчых цыклаў) зарэгістравана 265 кандыдатаў. Самы нізкі працэнт адмоваў (8,4%) паказвае на перадвызначанасць працэсаў вылучэння. Фактычна, прасочваецца логіка: "Як мінімум два чалавекі ў бюлетэні на акругу" і нагадвае папярэдняю статыстыку ўзятую ў разрэзе праўладных партый: у 2019 годзе было зарэгістравана 204 прэтэндэнты ад праўладных партый з 227 вылучаных, або 90% ад агульнай колькасці вылучаных праўладнымі партыямі, на выбарах 2016 г. – 86%.

З пункту гледжання спосабу вылучэння, зарэгістраваныя кандыдаты практычна пароўну адлюстроўваюць тры асноўныя спосабы вылучэння. Можна меркаваць, што намаганні па "адміністрацыйным афармленні" падтрымкі кандыдатаў, што вылучаюцца, былі раўнамерна размеркаваныя паміж палітычнымі партыямі (158), працоўнымі калектывамі (136) і грамадзянамі шляхам збору подпісаў (133). Сума перавышае 265, паколькі многія кандыдаты вылучаліся двума і трыма суб'ектамі.

Партыйны склад зарэгістраваных кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў характарызуецца ростам колькасці членаў партый у першую чаргу за кошт партыі "Белая Русь".

Камуністычная партыя не ўдзельнічала ў вылучэнні сваіх сябраў у наступных акругах: Гомельская-Чыгуначная № 32 Канапацкі Аляксандр Мікалаевіч (вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў, працоўным калектывам);

Пушавіцкая выбарчая акруга № 65 Саскавец Сяргей Станіслававіч (вылучаны грамадзянамі шляхам збору подпісаў).

Сустрадаецца даволі шмат акруг, дзе ў выніку два кандыдаты прадстаўляюць адну і тую ж партыю. Так, у Салігорскай гарадской выбарчай акрузе № 68 зарэгістравана ўсяго два кандыдаты і абодва ад Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці, прычым адзін з іх вылучаны партыяй, а іншая – працоўным калектывам. Сябры Беларускай партыі "Белая Русь" складаюць канкурэнцыю адно аднаму (зрэдку з удзелам трэціх кандыдатаў) у 20 акругах, у якіх адзін кандыдат вылучаны ад партыі (часам з удзелам іншых суб'ектаў), другі – альбо працоўным калектывам, альбо грамадзянамі, альбо іх камбінацыяй. Такі наймаверны для нармальнага палітычнага працэсу "адміністрацыйны" падыход сведчыць і аб імітацыйнасці партыйнасці членаў "Белай Русі", і аб поўнай адсутнасці ўяўленняў аб агульнапрынятых дэмакратычных інстытутах, якія выключаюць такія канфлікты паміж аднапартыйцамі.

Заўважаная тэндэнцыя да скарачэння прадстаўніцтва дзейных дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу і прадстаўнікоў мясцовай улады. З 22 паўторна вылучаных дзеючых дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў зарэгістравана 20 чалавек і 31 дзеючы дэпутат мясцовых Саветаў, што значна менш за мінулы цыкл (2019 г. — 32 дэпутаты Палаты прадстаўнікоў; 66 дэпутатаў мясцовых Саветаў). Такім чынам, можна канстатаваць ужо цяпер значнае абнаўленне дэпутацкага корпуса. Магчыма, гэта таксама сведчанне адміністрацыйнага кантролю ў форме выканання "пажадання" А. Лукашэнкі, рыторыка якога змянялася ад пераемнасці ў выглядзе траціны пераабранняў у 2008 г. да 20-25% у 2012 г.

Зарэгістравана 92 жанчыны-кандыдаткі (34,7%), што больш, чым у папярэдніх цыклах.

Вынікі рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў дваццаць дзвятага склікання

Па дадзеных ЦВК, з 18 999 асоб, якія падалі дакументы зарэгістравана 18 802 кандыдаты (98,96%). Захоўваецца тэндэнцыя мінулых цыклаў (у 2018 г. – 98,09%), з нізкім адсоткам адмоваў (0,65%). Сярэдняя колькасць зарэгістраваных кандыдатаў на пасялковым узроўні – роўна адзін кандыдат на месца і 1,2 кандыдата на акругу на сельскім узроўні, г.зн. практычна безальтэрнатыўныя выбары*, што паказвае на практычную адсутнасць палітычнай ініцыятывы і вельмі высокую ступень адміністрацыйнага кантролю (загадзя ўзгоднення спісы кандыдатаў, што вылучаюцца).

З пункту гледжання партыйнай прыналежнасці звяртае на сябе ўвагу рэзка ўзрослая доля партыйных кандыдатаў сярод зарэгістраваных за кошт партыі "Белая Русь":

Доля жанчын сярод зарэгістраваных кандыдатаў у дэпутаты мясцовых Саветаў — 53,75%, што больш, чым у 2018 г. (49,13%). Доля дзеючых дэпутатаў мясцовых Саветаў знізілася да 38,99 % (у 2018 г. — 46,73%).

Абскарджанне

Паведамляецца аб абскарджанні ў Гомельскую абласную выбарчую камісію дзвюх адмоваў у рэгістрацыі. Адмова раённай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты ў райсавет, бо быў парушаны парадак прадастаўлення дэкларацыі аб даходах, прызнаная правамернай. Інфармацыі аб далейшым абскарджанні рашэння абласной выбарчай камісіі ў судзе няма. Скарга на адмову сельскай выбарчай камісіі ў рэгістрацыі кандыдату ў дэпутаты сельскага савета з-за наяўнасці ў падпісных лістах па вылучэнні больш за 15% недакладных подпісаў, пакінутая без разгляду. Абласная выбарчая камісія паставіла, што скарга ўваходзіць у кола кампетэнцый раённай выбарчай камісіі, якая з'яўляецца для сельскай камісіі вышэйстаячай.